

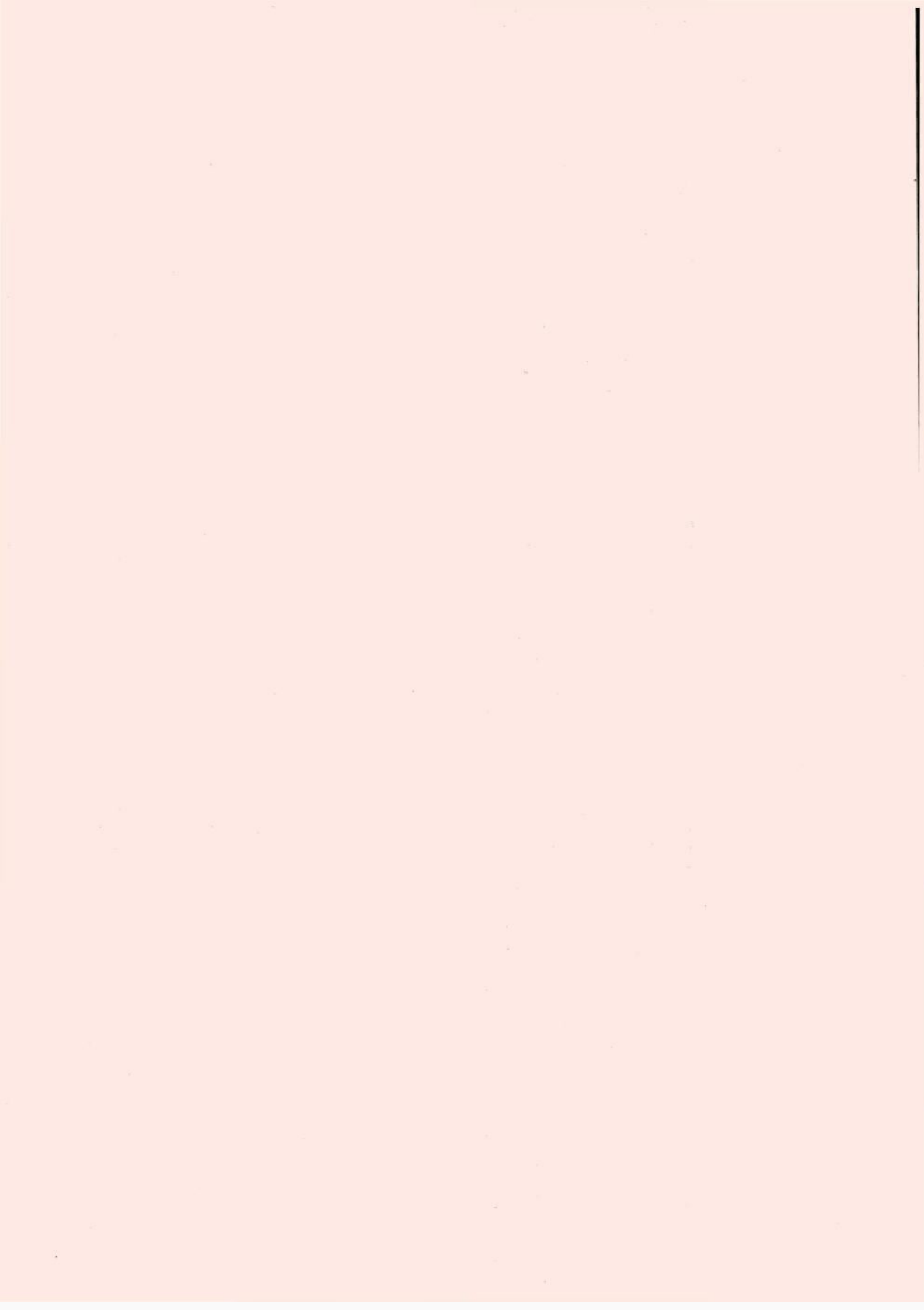
En het dorp zal duren ...

Herberg Wolfshagen in Lot
Naar het schilderij van Pierre Roobaert 1988

nr 17 - januari-maart 2003

trimestriël tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van witthem" Beersel

En het dorp zal duren ...

Herberg Wolfshagen in Lot
Naar het schilderij van Pierre Roobaert 1988

nr 17 - januari-maart 2003

trimestrieeel tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van witthem" Beersel

Inhoud

<i>Voorwoord</i> MARC DESMEDT	5
<i>Oude herbergen in Lot</i> LYDIA DENAYER EN HENRI COUDRON	7
<i>Een kroniek van de gemeente Alseberg - deel 4</i> <i>Jaar 1845</i> JAN BRASSINE	31
<i>De dubbele moord op de gezusters</i> <i>Van Isterdael</i> RAF MEURISSE	35
<i>Kasseien, gehuchtstraten en veldwegen</i> JAN BRASSINE	37
<i>De industriële geschiedenis voorloper en</i> <i>vormer van het natuurgebied de Steenput</i> JOS DE GELAS	43
<i>Colofon</i>	62

Voorwoord

MARC DESMEDT

Het eerste nummer van 2003 is grotendeels gewijd aan Lot. Dit dorp, waar de industriële expansie van de periode 1850 - 1950 een indrukwekkende bevolkingsaan groei veroorzaakte, was tot ver in de omgeving gekend als een bijzonder kleurrijke, bruisende en sociale samenleving.

De hard werkende fabrieksarbeiders uit de "cités" hadden een ruim aanbod aan herbergen en kroegen om er hun "druppel" of "exporke" te pakken.

Althans zo bewijzen Lydia Denayer en prentkaartenverzamelaar Henri Coudron ons met hun eerste artikel over de herbergen in Lot. Zij situeren tal van cafés in de periode 1900 - 1950. In een eerste bijdrage beschrijven zij de wijk "ouwer de voët"

Later zullen zij nog uit hetzelfde vaatje tappen om de andere Lotse wijken te beschrijven.

Jan Brassine voegt het jaar 1845 toe aan zijn Alsebergse kronieken en heeft het ook over steenwegen, gehucht- en veldwegen.

Raf Meurisse ontmaskerde de laffe moord op twee oude dames uit Alseberg. Jan Brassine vermeldde dit bijzondere feit reeds in zijn kronieken van Alseberg.

Jan Brassine heeft het in dit nummer ook over de straten van toen. Een brok nostalgie waarvan velen onder ons nog wel levendige herinneringen hebben.

Als slot neemt Jos De Gelas ons mee naar een molensite die je zeker eens moet bezoeken: de Steenput, zoals de naam het laat vermoeden, is van oorsprong een steengroeve, maar het hoogtepunt lag, zonder enige twijfel, in de papiermakerij. Ooit was het de parel van de familie Demeurs die er schrijfpapier vervaardigde.

Zo ging het er 50 jaar geleden in onze herbergen aan toe, net voor koning televisie zijn intrede deed. Aan de kaarttafel, François Springael alias "Çoike Moef", de lokale wielervedette.

Oude herbergen in Lot

LYDIA DENAYER EN HENRI COUDRON

In dit artikel doen we een bescheiden poging de klok terug te draaien naar de jaren 1900, toen nog een ontzettend aantal cafés de "dorstigen laafden".

De opkomende industrie, die werk verschafte aan vele pendelaars uit de omliggende dorpen, ligt wellicht aan de basis van de ongeveer 80 herbergen die Lot (toen nog deels Dworp en deels Sint-Pieters-Leeuw) rijk was.

De herberg was de plaats bij uitstek waar de dorpsgemeenschap wel en wee kwam delen. Het reilen en zeilen van het dorp of de buurt werd er op een sappige en volkse wijze in woord gebracht. Bier- en tabaksgeur waren er nooit uit de lucht.

De gezelligheid bij het keuvelen bracht ook ontspanning voor de mensen die vaak hard moesten werken, thuis en op de fabriek.

Het lezen van een dagblad was toen nog vrij zeldzaam. TV en Streekkrant bestonden nog niet. De affiches die de activiteiten van het verenigingsleven aankondigden werden in de "staminee" netjes opgehangen langs de muur. Er was voor elk wat wils: pensenkermessen, jaarmarkten, toneelopvoeringen, zangkoren, fanfareconcerten, voetbalwedstrijden, loopkoersen, wielervedstrijden, visserswedstrijden, boogschieten...

Wie herinnert zich ook niet "grote gele of witte" affiches van de openbare verkopen?

De overlijdensberichten werden aan de toog gehangen. Het spaarkastje waarin de leden hun wekelijkse bijdragen stortten, voor de jaarlijkse "souper" of eventueel een busuitstap naar zee of naar de Ardennen, hing achter de toog.

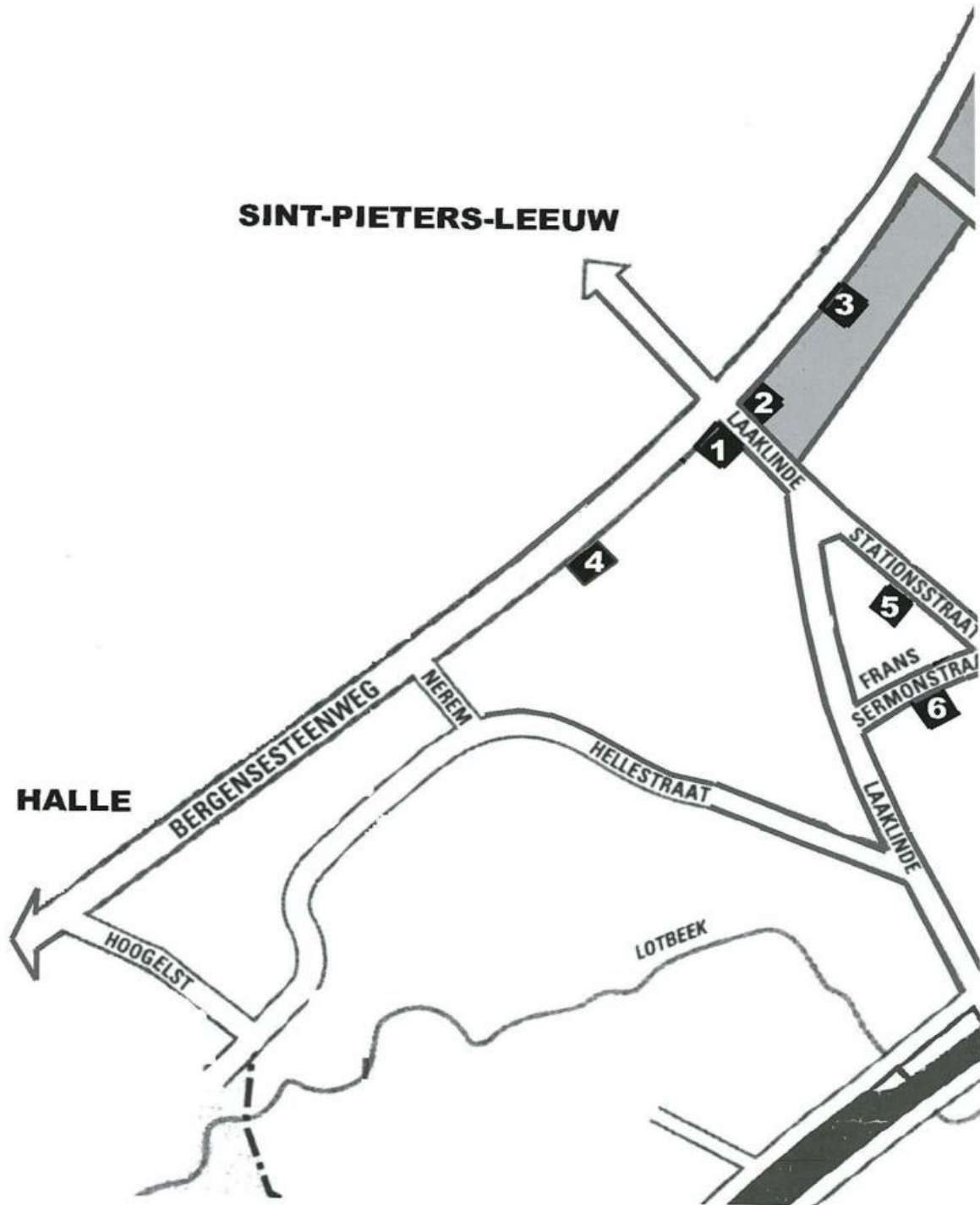
Een vogelpik, een 'mijolbak' of een 'pitjesbak' met drie teerlingen, ontbraken zeker niet.

In alle herbergen hing, keurig ingelijst, de "Wet ter beteugeling van de openbare dronkenschap". Het gevolg van de wet "Vandervelde" die op 28 september 1920 van kracht werd. Ze verbood de verkoop van sterke drank, die aanleiding gaf tot wat men ook de "Jenerverplaag" noemde.

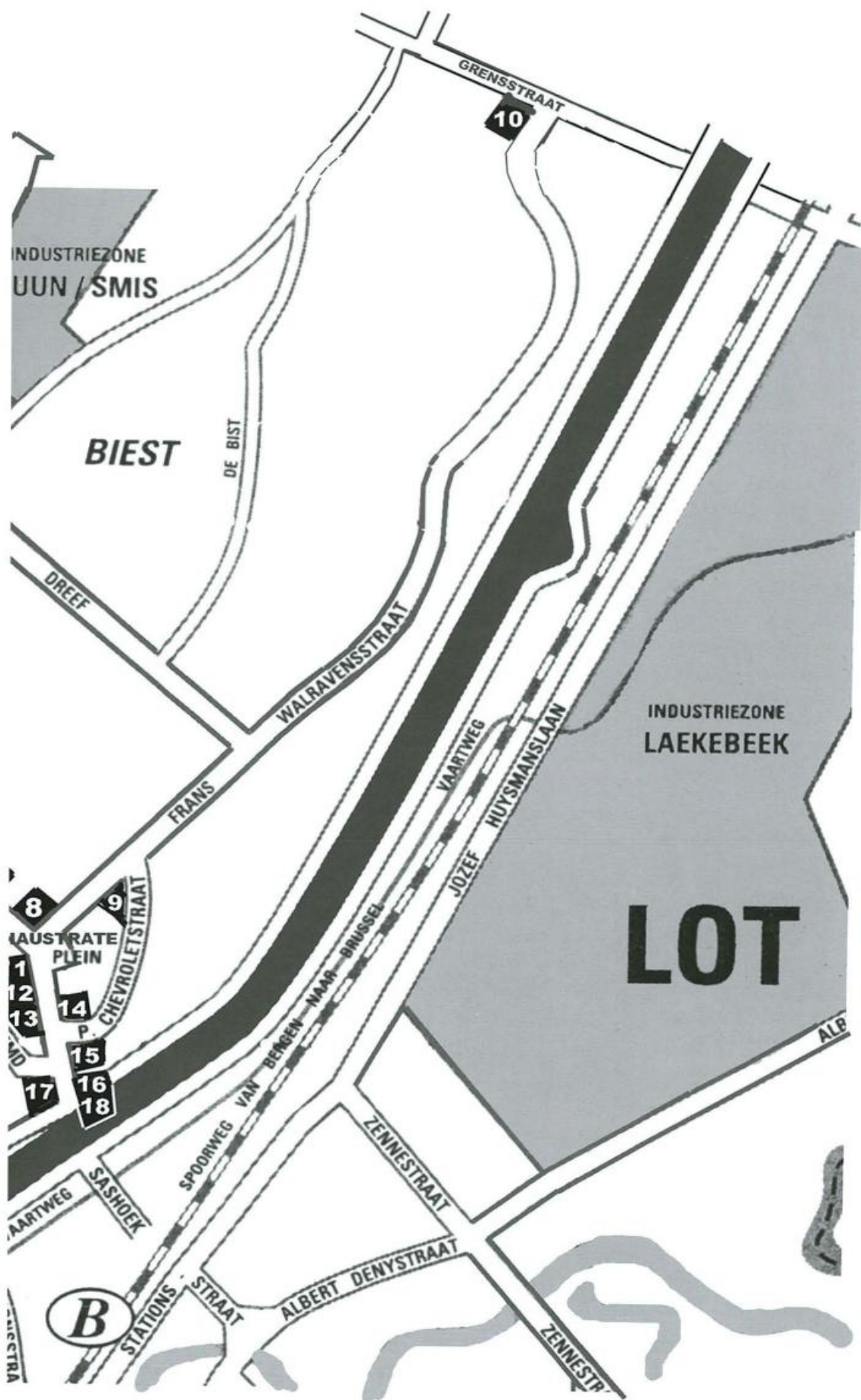
We raadpleegden verschillende oude Lottenaars; telkens was het met veel plezier dat ze vertelden over "die goede oude tijd".

Speciaal willen we hier twee personen een hartelijke dank toesturen: namelijk de heer Pierre Debognies die momenteel in de

Plan van de wijk gelegen tussen de Bergensesteenweg en het Kanaal Brussel-Charleroi.
Op het plan werd de ligging van de herbergen bij benadering aangeduid met een genummerd zwart blokje.

8

Ceder verblijft en Pierre Roobaert (beter gekend als "Ruuboïke") die ons vergezelde op de zoektocht naar de ligging van de verschillende cafés.

We hebben telkens getracht zoveel mogelijk de volkse naam van de herberg te achterhalen met hun uitbaters alsook de naam op het uithangbord, hoewel deze vaak niet te achterhalen bleek.

Bij heel wat café-uitbaters ging het vaak om een bijverdienste en werd in de eerste plaats een hoofdberoep uitgeoefend, zoals kruidenier, bakker, smid, rademaker, meubelmaker, schoenlapper of haarkapper.

We beginnen onze speurtocht aan de Bergensesteenweg en de Stationsstraat. We wippen ook even binnen in de zijstraten. Op de vorige bladzijde kunt u onze kroegentocht gemakkelijk volgen met het plan, waarop we de verschillende plaatsen hebben aangeduid. Later doen we de andere wijken aan. Santé, laat het u smaken...

De prentkaart hierboven, van omstreeks 1900, toont de veldkapel van de "Grote Laaklinde". De 2 personen zijn smid Decamps, met petje en hond, en naast hem zijn helper. De kapel en de linden verdwenen omstreeks 1955-60.

Rechts de herberg "In de Smis". Voor de deur staat de "petroleumkar" van een handelaar.
Links de herberg "In de nieuwe Eeuw".
Vooraan rechts de veldkapel.

A. De wijk tussen de Steenweg op Bergen en de Vaart

Steenweg op Bergen

I. In de Smis - Au Maréchal Ferrand

Zoals de naam het zegt werd naast het beroep van herbergier ook dat van smid uitgeoefend. Het Estaminet van smid Hendrik Decamps, geboren in Beert in 1882 en van zijn vrouw Maria Luois Baesberg, geboren in Sint-Pieters-Leeuw in 1884, stond op het kruispunt van de Bergensesteenweg en Laaklinde (vroeger Stationsstraat). Het gezin had 2 dochters Johanna en Bertha. In een latere periode was Jan Baptist Osselaer de uitbater. Thans is hier de garage Pierreux gevestigd.

De herbergen aan het kruispunt van de Laaklinde gezien vanuit de richting van Halle.

2. In de Nieuwe Eeuw

Rechtover het vorige café woonde Henri Frans Beelen, bijgenaamd "Klipper". Hij werd geboren in Sint-Pieters-Leeuw op 29 juli 1898. Hij trouwde er op 5 mei 1929 met Louisa De Cock geboren te Dworp op 10 juli 1901. Zijn beroep was "rademaker". Jaren later volgde Michel Liekendael (smid en paswerker). Zijn echtgenote, Maria Wauters, heeft nog lange jaren het café "A la Forge" opengehouden.

Nu is het een restaurant: "L'Altro Parma".

De twee herbergen stonden links en rechts op het kruispunt van de Bergensesteenweg aan de lichten. In "Uit de geschiedenis van lot" van M.J. Van den Weghe (1932) lezen we dat de steenweg (van Bergen naar Brussel - langs Halle) "voltrokken werd in 1707". In de Franse tijd heette die weg "Route de Paris à Anvers et Rotterdam". Er stond ook een tolhuis voor het gebruik van de weg tot in Brukom enerzijds, en de "Koning van Spanje" anderzijds.

3. In den Nachtegaal

Dit café was gelegen tussen Laaklinde en Nerem, langs de Bergensesteenweg.

De uitbaters waren Edward Herremans en zijn echtgenote Johanna Van Cutsem, beiden geboren in Sint-Pieters-Leeuw. Hij op 15 augustus 1883 en zij op 11 maart van hetzelfde jaar. Ze huwden er op 25 mei 1908. Hun gezin telde 6 kinderen Maria (alias Wiske), Hendrik - die later pastoor werd te Ruisbroek -, Jan, Pieter, Elisabeth en Louis. De herberg sloot haar deuren in 1935, na het overlijden van de uitbaatster.

*De Steenweg op Bergen, vóór de verbreding, gezien in de richting van Halle.
Links een fragment van de herberg van Jef De Valkeneer.
In de verte de laaklinde.*

4. Herberg bij De Valkeneer - Coosemans

Tussen de Laaklinde en de Dreef (ook langs de Bergensesteenweg) was er de herberg van Peter Jozef De Valkeneer, geboren te Bellingen op 16 maart 1883. Zijn beroep was metser. Hij hield er café samen met zijn vrouw Sylvie Coosemans, geboren op 17 augustus 1889 in Leerbeek, waar ze op 25 juni 1910 huwden. Ze hadden 2 dochters Johanna en Philippina, die kantwerkster was. Het gebouw verdween bij de verbreding van de Bergensesteenweg.

Stationsstraat

5. Bij Jef

Het café was genoemd naar de uitbater Honoré Jozef Vanheghem die naast herbergier ook fabrieksarbeider was. Hij werd geboren in Dworp op 6 juli 1896 en trouwde in Buizingen met Clementina Deneyer ook afkomstig van Dworp, daar geboren op 25 augustus 1896.

Sermonstraat

6. Bij Hanon - in de volksmond "bij Josué"

Deze herberg is gelegen in de Frans Sermonstraat. Josué Hanon was afkomstig uit Tubize waar hij geboren werd op 15 november 1903. Hij huwde te Sint-Pieters-Leeuw op 30 april 1927 met de Leeuwse Marie Hélène Borremans geboren op 18 september 1907.

Het eigenlijke beroep van Josué was metaalbewerker.

Recente foto van de voormalige herberg
"Bij Hanon"

Terug naar de stationsstraat

7. In den boer van Vlezenbeek

De naam van de herberg geeft te kennen uit welk dorp Wannas afkomstig was. Johannes Wouters, alias Wannas Beuk, werd in Vlezenbeek geboren op 7 maart 1880. Hij trouwde op 28 december 1907 in Sint-Pieters-Leeuw met Victorine Coleta Deneyer geboren op 29 juni 1876 in Beersel. Het paar kreeg twee kinderen Pierre en Juliette, alias Pie en Jetke. Wannas had als beroepen 'vrachter' en landbouwer. In 1937 vierde men er de diamanten bruiloft van zijn ouders van Wannas Beuk. Het heuglijke feit werd in de

lokale pers met een passend artikel aan de bevolking kenbaar gemaakt (zie artikel hiernaast). Tijdens de oorlog 1940 - 1945 werd de brug bij het sas langs het kanaal van Brussel naar Charleroi door Engelsen opgeblazen. Er werd een noodbrug aangelegd. Toen boer Wannas daar op 3 juli 1940 om zeven uur 's morgens met zijn koe wilde oversteken, kwamen ze allebei in het water terecht. Wannas Beuk verdrong. Volgens getuigen overleefde zijn koe het ongeval.

8. Brouwershuis

De uitbater Edward De Cuyper werd geboren te Oudenaken op 30 december 1859. Zijn hoofdberoep was schaliedekker (baas). Hij trouwde in Sint-Pieters-Leeuw op 6 juli 1892 met Barbara Hortensia Roobaert, geboren te Sint-Pieters-Leeuw op 3 december 1862. Het toneelgezelschap "Rust Roest" werd er gesticht. Vóór de oorlog van 40-45 speelde er tijdens de kermis een orkest. Enkele jaren terug werd de herberg omgevormd tot frituur.

Diamanten bruiloft te Lot

Op Zondag 27 Juni e. k., vieren de echtgenooten Petrus Wouters-Michiels, wonende Stationsstraat, 75, te Lot, hun diamanten bruiloft.

De wijk der Stationsstraat en omgeving zal er aan houden de brave en geachte oudjes plechtig te huldven.

De feestelijkheden zullen ingezet worden met een plechtige Mis te 9 u. 30. Daarna ontvangs-

De echtgenooten P. Wouters-Michiels

ter pastorie en ten gemeentehuize. 's Namid dags zal er een prachtige stoet gevormd worden, waaraan, naast de twee muziekmaatschappijen, tal van andere maatschappijen zullen deelnemen.

Alle inwoners der wijk wedijveren om te meest om aan deze plechtigheid een zo grootteich karakter mogelijk te geven, te meer daar het de eerste maal is dat zulke gebeurtenis zich voordoeft. Muziekuitvoeringen, volksdansen, verlichting, enz., zullen de bekroning uitmaken der feesten.

Het Brouwershuis gelegen aan het Haustrateplein op de hoek van de Stationsstraat en de Frans Walraevensstraat

We verlaten nu de Stationsstraat en gaan naar de Frans Walravensstraat

9. Bij Roobaert nu “Café Wolfshagen”

Vroeger was de ingang langs de Paul Chevroletstraat. Jozef Willem (=Lomme) Roobaert werd geboren in Sint-Pieters-Leeuw op 14 januari 1887. Hij trouwde met Anna Catharina Geeroms, ook een Leeuwse, geboren op 5 maart 1886. Ze kregen drie zonen: Jaak, Jozef en Emiel Pieter. De zeer beminnelijke bazin, Anna Catharina, in de volksmond Trinette, werd al vroeg weduwe, want haar echtgenoot Jozef overleed op 4 september 1929. Het was een typisch dorpscafé met witgekalkte muren, houten zitbanken en in het midden een oude zwarte kachel. De rode stenen vloer werd met wit zand bestrooid.

De zoon, Pierre Roobaert, weet nog hetvolgende te vertellen over het café:

“De herberg Wolfshagen bestaat al sinds 1924. Oorspronkelijk was het een pachthof, tot de familie Roobaert er zich, na de onteigening van de herberg De Zwaan aan het oude sas, kwam vestigen. Jozef Roobaert overleed al in 1929, vier jaar na de verhuis. Zijn weduwe Trinette heeft de herberg gedurende meer dan 50 jaar “open gehouden”.

De herberg is steeds de ontmoetingsplaats geweest van jong en oud uit de buurt. Op zondag na de hoogmis, waren het de boeren die er een “boomke” kwamen kaarten. Na de middag kwam de uitgaande jeugd, die daarna naar een of andere kermis trok. Tegen de avond waren het de burenen die er wat ontspanning kwamen zoeken: de mannen om te kaarten en de vrouwen voor een gezellige babbel over de gebeurtenissen van de voorbije week.

In de winter zaten ze rond de ronkende kachel geschaard, en telkens als er iemand bij kwam, werd de cirkel wat groter gemaakt. In de zomer werden stoelen en tafels naar buiten gehaald in de schaduw van de grote perelaar. Het gebeurde niet zelden dat iemand in een gulle bui een rondje gaf, wat hem dan wel geen fortuin kostte. Dat was dan meestal de start voor een gezellig samenzijn dat soms tot in de kleine uurtjes uitliep. Al was er geen muziek, toch werd er gezongen en gedanst; het lawaai maakten ze zelf. Dan was er het gekende boerenbrood dat Trinette zelf bakte in de lemen oven, die gestookt werd met hout. Het was steeds een welgekomen verrassing toen ze met een van haar kruiwagenwiel-grote broden voor de dag kwam. De boterhammen die ze eraf sneed smeerde ze met reuzel en plattekaas of wanneer er een varken geslacht was, met kipkap voor al wie het lustte.

Trinette hield zich aan het reglement dat was opgehangen in een kader boven de ingangsdeur. Het luidde als volgt:

Hier, bij dezen herbergier
Houdt men bij het drinken
Van een hartige pint bier
Ook van vreugd en plezier
Doch die durft vloeken of kijden
Zal men gauw naar buiten drijven
Ook als de klok politie slaat
Is het tijd dat men naar huis toegaat
Want dan verkoopt men hier niets meer
Voor genen boer of genen heer.

Trinette wist het steeds in goede banen te leiden, zelfs in de periode toen de "barakkemannen" en zigeuners haar herberg bezochten.

Herberg "WOLFSHAGEN" - schilderij van de hand van Pierre Roobaert - Anno 1988

Met de verbreding van de straat is de oven en een deel van het huis - en bij het heengaan van Trinette ook het versje - verdwenen. Toch is de sfeer gebleven en voelen de buren er zich nog altijd thuis."

Na Trinette waren Victor Zelck, geboren in Halle op 15 juli 1922 en Marie Beeckmans een Leeuwse geboren op 3 december 1921 de uitbaters.

Nu wordt het café "Wolfshagen" uitgebaat door Rita Roels.

Grensstraat

10. In de Warande - In de volksmond "bei Marja Casje"

Herberg en kruidenierswinkel in de Grensstraat aan de hoek van de Frans Walraevensstraat.

De uitbaters waren Jozef Brisaert, een elektricien uit Ruisbroek (daar geboren op 18 december 1905) en zijn vrouw Maria Hellingh, een Alsebergse, geboren op 22 april 1904. Ze trouwden in Beersel op 6 april 1928.

Het café is nu gesloten.

Recente foto van het huis van "Maria Casje".

Terug naar de stationsstraat

11.A la ville de Bruxelles

Deze herberg was gelegen rechtover het Haustrateplein. Eigenaar en uitbater waren Filip Theodoor Bosmans, alias Tor Kazak. Tor was meubelmaker en geboren in Leeuw op 5 december 1889. Hij trouwde er met Marie Thérèse Vekens, ook een Leeuwse die daar geboren werd op 21 november 1890. Ze hadden twee zonen Louis André en Edmond. Destijds was er een boogschuttermaatschappij die er op de liggende wip schoot. Luciaan De Weerdtschreef in het nr 76 van Lotgevallen het volgende over deze herberg: *"Hendrik Conscience zou er gewerkt hebben aan zijn roman "Goud en Adel". Het verhaal speelt zich af in Lot, maar Conscience gaf de herberg de naam mee van "De Gulden Arend". Misschien noemde de herberg in de tijd van Conscience wel zo, wie zal het zeggen?"* Het boek is in haast geen Vlaamse bibliotheek meer beschikbaar. Wij gaan alvast op zoek naar een exem-

Gelegenheidsfoto aan de voordeur van het café "A la Ville de Bruxelles".

Op de foto: 3de van links: Jeroom Peiremans; uiterst rechts: Theodoor Bosmans, de uitbater van deze herberg; vierde en derde van rechts: Alfons Speckaert, uitbater van "den Buizerd" en zijn gast Arthur Vergauwen. Achteraan links: Elisabeth Mertens en Désiré Dero van de herberg "Au Trombone".

plaar. In de Albertina bibliotheek te Brussel is het wel aanwezig. Het is een kanjer van 315 bladzijden. Later werd de herberg omgedoopt tot "Café Liedekerke". Het gebouw werd gesloopt.

12. Au Jeu de Palets

Hier werden tezelfdertijd, als een familiebedrijf, zowel een herberg als een bakkerij uitgebaat. Jozef Beeckmans uit Kester werkte er samen met zijn met zijn twee zonen Victor (geboren te Kester op 14 maart 1863) en Felix (geboren te Kester op 11 augustus 1868). Hun jongere zuster Alfonsine (geboren te Kester op 20 maart 1871) was er huishoudster en herbergierster.

Vooraan was de winkel waar lekker brood en mastellen verkocht werden. Achteraan bevond zich de herberg. Tweemaal in de week kwam barbier Michel Beeckmans er haar knippen of de baard scheren. In die tijd was het de gewoonte dat mannen zich één of twee keer per week lieten scheren.

Later werd de bakkerij verdergezet door een andere dochter namelijk Marie-Fanny (ook geboren in Kester op 10 februari 1876) samen met haar echtgenoot Felix Victor Vellemans uit Dworp. Zij hadden drie kinderen Peter-Jozef (1914), Victor (Toje) (1917) en Karel (1920). Peter-Jozef was de laatste bakker van de familie.

Luciaan De Weerdts schreef in "Lotgevallen" over de naam van deze herberg:

Achter de kar (rechts op de foto), de herberg "Au jeu de Palets-Estaminet - M. Beeckmans".
Naast de kar de vernieuwde herberg "In den Beuk".
Op de kar Marie Dero (links) en Louisa Dero (rechts) uit de herberg "Au Trobone".

"Dat uithangbord doet ons denken aan een soort bol- of kegelspel. Maar dat is het niet. Het werd ons gezegd dat de spelers met een ronde schijf van 2 cm dikte smeten naar een soort doel. Dat doel stond op een hoger liggend deeltje vochtige grond van 3 m bij 0,5 m. Er hoorde dan ook een emmer water bij en grove doeken om plaat en handen te reinigen. De schijven stonden meestal rechtop in de vet-tige modder".

13. In den Beuk

Deze herberg werd uitgebaat door Franciscus Josephus Driege en Julia Victorine Speeckaert. Zij hadden een zoon, Joannes Driege geboren in Sint-Pieters-Leeuw op 18 augustus 1906.

Toen Franciscus in 1913 overleed hertrouwde Julia met Pieter Jozef Wauters, een 15 jaar oudere landbouwer.

Toen Joannes Driege in 1930 huwde met Joanna Bosch, geboren in Sint-Pieters-Leeuw op 15 april 1906, namen zij de zaak in handen.

Zij hadden drie kinderen: Julia Victorine (1933), Irma Augusta (1935) en Philippe Theodore (1943).

14. De Buizerd - Le Busard

Het café kreeg zijn naam van de gelijknamige duivenmaatschappij die er in 1898 gesticht werd.

Deze herberg werd ook genoemd "In de Oorlogszaal" genoemd.

De uitbaters waarvan we een spoor terugvonden waren:

- Ferdinand Leopold Beeckmans, geboren in Sint-Pieters-Leeuw op 11 oktober 1900. Hij huwde op 27 augustus 1921 met Virginie Jozefa Denayer die geboren werd in Sint-Pieters-Leeuw op 3 december 1900. Ze hadden twee dochters Marie Albertine en Alfonsine Jeanne.

- Alfons Speeckaert, een handelaar en fabrikant van limonade. Hij werd geboren in Sint-Pieters-Leeuw op 29 april 1886 en trouwde er met Marie Thérèse Bosmans, in Leeuw geboren op 20 maart 1880. Bij hen woonde Arthur Vergauwen, een verstoten kind geboren te Sint-Pieters-Leeuw op 20 april 1903. Zijn aliasnaam was: "Blokske". Hij was de voerman van Fons. Hij bleef er wonen tot bij zijn huwelijk in 1933 met Hortense Mertens. Hij verhuisde naar de Topstraat in Sint-Pieters-Leeuw.

- Jean Baptiste Geens was voerder en herbergier. Hij was van

Limonadefles van
"Speeckaert -
De Busscher Loth".

Dworp waar hij op 21 juli 1905 geboren werd. Hij trouwde in Sint-Genesius-Rode met Marie T r se Vander Gucht. Ze hadden geen kinderen en verhuisden naar de Frans Walravensstraat.

De volgende uitbaters waren Frans en Belle. Franciscus Wispenninckx was van Sint-Pieters-Leeuw, waar hij op 8 februari 1896 geboren werd. Hij huwde in Beersel op 24 juni 1922 met Elisabeth Grégoire, in Beersel geboren op 22 oktober 1902. Zij hadden twee dochters Joanna Catharina en Maria, beide in Beersel geboren. Zij woonden vervolgens in Ruisbroek om op 18 december 1940 in Lot «den Busard» over te nemen. Franciscus had verschillende beroepen. Hij was opeenvolgend pleisterbewerker, ijzerkap-

Reglement van de duivenmaatschappij "Le Busard Loth".

per en handelaar. Zij was herbergierster. Bij hen woonde hun dochter Maria die in 1943 in Lot trouwde met Jean Huwaert, een Leeuwardenaar.

Vervolgens was Dominique Van Obberghen, alias den Belg, er baas. De laatste uitbaters waren Constant Bosmans en Marie Lucas. De herberg werd gesloten in 1970. Er was een duivenlokaal, een liggende wip en een spaarkas.

15. In den Trombone

Désiré Dero was trombonist in de fanfare "Eendracht Maakt Macht" van Lot en was er ook de commissaris van. Zijn vrouw was Elisabeth Mertens.

Zij hadden vijf dochters, Ida, Marie Philomène, Celeste, Louise en Marie. Désiré was van beroep verzekeringsmakelaar en had het hoofdagentschap van de maatschappij UPS.

Na de sluiting werd het café door Pierre Joseph Vandersteen, een

Elisabeth Mertens tussen haar twee dochters Celeste (links) en Louisa Dero (rechts) voor de ingang van hun herberg.

Uithangbord van de herberg "Au Trombonne".

Het gezin van Désiré Dero en Elisabeth Mertens.
(V.l.n.r.) Ida, Marie Philomène, Celeste, Louise en Marie Thérèse.

Hallenaar, omgebouwd tot winkel in voedingswaren.

Hij was verzekeringsagent en hield er zijn kantoor open. Het was eigenlijk zijn vrouw Marie Pauline Mathieu, ook van Halle, die de winkel uitbaatte. Later verhuisden zij naar de Kesterbeeklaan.

Vervolgens baatte Marie Beeckmans, de echtgenote van Victor Zelck, alias Torke, de winkel uit. Zij namen daarna de herberg Wolfshagen over.

16. Bij Bertrand

Tot in 1903 waren Jan Jozef Lefever en Henrica Van Nerom in deze herberg de uitbaters. Jan Jozef was een Hallenaar geboren op 8 maart 1843. Hij speelde "grosse caisse" in de fanfare "Eendracht Maakt Macht". Zij hadden vier kinderen Joanna-Catharina, Emiel, Fanny en Petronella. Hij overleed te Lot op 22 november 1903. Zijn weduwe, ook een Halse, geboren op 14 september 1844, overleed in Lot op 25 november 1922.

In die tijd was er een spaarkas met de naam: "De Spaarzame Werklieden". Het reglement van de spaarkas werd officieel "ingehaald" op 31 juli 1892 (1).

Het was ook het lokaal van de boogschutters die hun sport beoefenden op de staande wip (achter het eigendom van de familie Wijns).

De laatste uitbater was Laurent Bertrand. Hij werd geboren in Verviers op 31 januari 1878 en was getrouwd met Marie Josephine Vancottom, geboren in Lembeek op 19 oktober 1872. Zij overleed in Lot op 21 december 1927. Zij hadden één zoon, Karel Jan Willem (1904) die later verhuisde naar Halle. Laurent hertrouwde met Catharine Casteleyn uit Ganshoren.

Hij werkte in de garage aan het pompstation en herstelde er fietsen.

(1) Zie "En het dorp zal duren... nr 8 oktober-december 2000 blz 224.

Henrica Van Nerom.

1914. 4: Januari	Jan.	Feb.	March	April	Mei	Junij	Juli	Aug.	
Backaert Jud.	1	1	1	1	1	1	1	1	voldaan
De Bontmidder R.	40	10	10	10	10	10	5	50	
Le Tever Em.	1	1	20	20	5	1	50	50	
Vanderkelan Jos.	5	10	5	5	5	5	5	1	
Geeroms Louis	2	50	1	5	1	5	5	1	
Van Holder Victor	300	50	20	3	2	2	5	2	
De Meer Louis	50	50	50	50		1	50	--	voldaan
Van Geveren Alph.	2	2	2	2	2	2	2	2	Voorvoeren
Backaert Michiel	10	50	10	10	10	10	10	1	
Le Tever Joseph.	1	50	1	2	50	50	50	50	voldaan voor de kerk
De Dobbeleer Pierre	3	3	3	2	2	2	3	2	voor de kerk
Le Tever Philippe	1	5	5	5		5	5	5	voor de kerk
Van Holder J.B.	2	2	2	1	2	2	2	2	voldaan
Schepens Achille	5	5	7 50	7 50			3	5	Van Holder
Beckmans Joseph.	1	2	3		5	6	4	5	
Meertens Henri	2	2	2	2	2	2	2	-	12 Meertens ontvangen
De Kempeneer Fr.	2	2	2	20	10	2	5	-	13 Kempeneer voldaan
Scheut Ph.	10	20	20	15	20	20	-	-	
Bosman Victor	-	50	1		1			3 50	
Weemaels	-			2					
	388 50	216 50	116	113	78 50	76 50	58 50	32 00	

Rekeningenblad van de spaarkas "De Spaarzame Werklieden" van het jaar 1914.

Etiket op de kapt van het rekeningenboek.

*De fanfare "Eendracht Maakt Macht".
Uiterst rechts met simbalen staat Jan Jozef Lefever, uitbater van de herberg "Bij Bertrand".*

17. Bij Lemme

Dit café was gelegen in de Stationsstraat aan de overkant van de herberg "De Zwaan".

De uitbater was Willem Fourez, geboren in Sint-Pieters-Leeuw op 24 september 1872. Hij was fabriekswerker en getrouwd met Joanna Maria Vanderkelen, ook een Leeuwse, geboren op 20 oktober 1871.

Ze hadden 4 kinderen Sabina (1907), Pieter Judocus Theophiel (1910), Victor (1913) en Christine (1915).

Rechts op de foto de zijgevel van de herberg "De Zwaan".
Het witte gebouw in het midden is het oude sasgebouw.

18. In de Zwaan

Deze herberg was gelegen in de Stationsstraat, langs de oever van de oude kanaalbedding. Het gebouw staat afgebeeld op heel wat prentkaarten uit die tijd en is goed te herkennen aan de uitgebreide reclameschildering op de zijgevel.

De uitbater Jean Baptiste Roobaert en echtgenote Maria Anna Antonia Moriau baatten het café uit.

Hij speelde tuba in de fanfare "Eendracht Maakt Macht". Hij was er bij, toen de fanfare roem oogstte op het internationale concours in Parijs op 7 juli 1889.

Naast de herberg was er een ijzerwinkel. Verder verkocht men er bouwmaterialen zoals kalk, zand, Boomse steen, plaveien, dakpannen, latten, kepers, en ook kolen, toen nog een algemeen gebruikte brandstof.

Jan Baptist overleed in Sint-Pieters-Leeuw op 24 april 1892. Zijn weduwe, een Vlezenbeekse, geboren op 4 juli 1854, bereikte de gezegende leeftijd van 88 jaar en overleed in Lot op 5 december 1942, in volle oorlog.

De herberg werd afgebroken bij de verbreding van het kanaal en komt voor op tal van oude prentkaarten. Het oude kanaal Brussel-Charleroi, dat op de prentkaart is afgebeeld, werd in 1832 in

gebruik genomen. Het werd in 6 jaar tijd gegraven. Enkel scheepjes met een laadvermogen van 70 ton, "baquets" genaamd, konden erop varen. Van 1923 t.e.m. 1933 werd werk gemaakt van de modernisering van dat kanaal. Dit was trouwens hoognodig, want de verouderde sluizen lieten geen modern scheepvaartverkeer toe.

Zoon Joseph Guillaume nam de zaak over en opende de herberg "Wolfshagen" in de Paul Chevroletstraat (zie herberg nummer 9), na de afbraak van herberg "In de Zwaan", bij de verbreding van het kanaal in 1928. Deze cafébaas, die men "Lomme", noemde was een grappenmaker van eerste rang.

Pierre Roobaert schreef hierover in "Lotgevallen".

Om te sluiten citeren we hieruit:

"Poetsen bakken, zonder kwade bedoelingen was in die tijd schering en inslag. Vooral met Lomme (Jozef Willem Roobaert) moest men uitkijken, al werd hijzelf ook al eens in de luren gelegd. Als waard van de herberg "In de Zwaan" bereidde hij, zoals het een goed herbergier betaamde, zelf zijn geuze. Men kocht een brouwsel in de brouwerij die men in grote vaten opsloeg en in de kelders liet gisten om vele maanden later in flessen overgetapt te worden en zo nog minstens één jaar te rijpen, alvorens het gekende streekbier te schenken. Lomme was fier op zijn geuze, maar wee diegene die zich liet verleiden zijn kelders te

De herberg "De Zwaan" gezien vanaf het sas.

bezoeken en zijn geheime mengsels te proeven. In de koele kelder liep het rijke vocht heel gewillig door de keel, maar nauwelijks buiten sloeg de lambiek verraderlijk in de benen en velen zijn na het kelderbezoek stomdronken vertrokken."

Bronnen

1. Uit de geschiedenis van Lot door M.J. Van den Weghe, 1932.
2. Bedenkingen bij de nieuwe kalender 1982, door Luciaan De Weerd.
3. Open Monumentedag 2000. Drogenbos vroeger en nu. De Cafés van Drogenbos.
4. Lotgevallen - Tweemaandelijks tijdschrift uitgegeven door de gelijknamige vzw LOTGEVALLEN, Pastoriestraat 6, 1651 Lot

Einde deel I.

Kroniek van de Gemeente Alseberg - Jaar 1845 - deel 4

JAN BRASSINE

De eerste brief van het jaar, geschreven op 2 januari, is bestemd voor de Procureur des Konings. Deze krijgt enkele summiere gegevens te lezen betreffende een vechtpartij in onze gemeente in de nacht van 22 december 1844 tussen enerzijds drie Rodenaren: Jean-Baptiste Wets, Jacques Engels en Charles Paesmans en een man uit Linkebeek, Jean-Baptiste Mommens, en anderzijds zes Alsebergenaren: Pierre Joseph Vellemans, Michel Vandoren, Jean-Baptiste Boon, Jean Vellemans, Paul Pillet en Bernard Surien.

Pastoor Jan van Hoylant, getuige van het treffen, wil eerst de namen niet kwijt, maar op aandringen van het gerecht moet hij wel spreken.

In de brief van 9 januari raken enkele details bekend over het gevecht.

In feite zijn al de daders schuldig, maar die van Alseberg zijn meestal de aanstokers in dergelijke uitpattingen. Het gerecht kan niet ingrijpen, daar er geen bewijzen zijn. Wat die belhamels nodig hebben is een pak slaag, meent de schepen van politie, en al die wantoestanden zijn van de baan!

Niet van de baan zijn de diefstal bij de echtgenoten Demunter (2 april 1844) en "de zaak Hulet" (28 november 1844).

In het eerste geval zijn nog altijd geen daders gevonden. Wellicht brengt een huiszoeking bij Jean-Baptiste Boon op 21 januari meer duidelijkheid? Toch niet, want in de kamer, die Boon van de echtgenoten Vandervelden huurt, vinden de speurders alleen een grijze laken beurs die 125 frank bevat, het resterende deel van de 686 frank die zijn ouders hem hebben nagelaten. De dag van de diefstal heeft Jean-Baptiste Boon niets bijzonders gedaan.

's Avonds is hij een half uur uitgeweest om zich bij Josse Meerts te laten scheren. En om half negen is hij gaan slapen...

Joseph Hulet ontsnapt, in de nacht van 8 januari, aan een aanslag op zijn leven, gepleegd door zijn echtgenote Petronille Mosselmans (cf. brieven van 28 november 1844). Deze boze vrouw, die meermaals is veroordeeld wegens stroperij en beledigingen, kent haar gelijke niet. In het bijzijn van een samengeschoolde menigte maakt ze haar man uit voor al wat lelijk is. Een dag na de mislukte geweldpleging begeven Joseph, de burgemeester en de veldwach-

ter zich naar de woning van Petronille om het gereedschap op te eisen dat de "stumperd" nodig heeft om zijn beroep te kunnen uitoefenen. Tot nu toe leeft hij van wat medelijdende burens en kennissen hem willen toesteken, een toestand die niet kan blijven duren, daar er nergens overvloed is. "Niets krijgt hij van mij, zelfs geen lepel" krijgt de spijtige ka. "De vrederechter heeft me trouwens aangeraden me van geen enkel voorwerp te ontdoen!" Alleen een geding bij de burgerlijke rechtbank kan de beklagenswaardige Joseph Hulet nog enig soelaas brengen.

Diefstal en geweld ontsieren het gedrag van sommige onder onze voorouders. Ook spijt en afgunst! Op 17 april wordt een schrijven verstuurd naar de commissaris met de volgende inhoud: H. Vandenberghe vraagt de vrijstelling van de militaire dienst voor zijn zoon Jacques. Als argument haalt hij de "onrechtmatige" vrijstelling aan van Pierre Joseph Marin, eigenaar van onroerende goederen. Fout, schrijft burgemeester Winderickx. Marin, die steeds voor zijn overleden ouders heeft gezorgd, woont in een "misérable chaumière" (= armoedige hut) die hij in elkaar heeft mogen timmeren op een lapje grond dat eigendom is van de heer Rol. Marin heeft bovendien een liesbreuk, die hem elke arbeid haast onmogelijk maakt. Als slotenmaker probeert hij in het onderhoud van zijn familie en van zichzelf te voorzien.

Dit levensonderhoud wordt alsmaar moeilijker voor ouders met een kinderrijk gezin. Onbemiddelden zijn vaak verplicht steun te vragen aan de overheid of zelfs aan het staatshoofd. Op 30 januari verzoekt Henri Vannerom Zijne Koninklijke Hoogheid om een bescheiden schenking bij de geboorte van zijn zevende zoon. Hij is dagloner, is bekend voor zijn eerbaar gedrag en bezit een half 'dagwand', waarop zijn huisje staat. Helaas heeft hij zijn tweede zootje al verloren...

Op 30 oktober vraagt François Hoofmans hulp voor zijn gezin. Hij is kleermaker, zestig jaar oud en verdient gedurende drie à vier maanden per jaar zeven stuivers daags. Zijn echtgenote is ziek en gebrekkig. Hij heeft vijf kinderen:

Henri, 20 jaar, verdient vijf stuivers per dag;

Antoine is 18 en werkloos;

François is 15;

Henri, 12 en

Marie Anne Cathérine is er 10.

Hoofmans heeft geen ander inkomen dan hetgeen hij verdient als kleermaker. Hier dient de overheid bijstand te verlenen, want echte miserie is hier troef!

Is er dan alleen maar slecht nieuws te rapen in 1845?

Toch niet... want... de kogel is door de kerk... Er komen in onze gemeente: een nieuw gemeentehuis en een nieuwe school met woning voor de onderwijzer. Het kerkbestuur heeft de grond verkocht waar de op te richten gebouwen moeten komen (13 juli 1844). (Op deze plaats was tot eind augustus 1974 het gemeentehuis steeds gevestigd. Thans bevinden er zich de woningen met nummers 3 en 5 aan de Oude Postweg.) Architect Spaak van de Dienst Openbare Gebouwen zal de plannen maken. In zijn eerste ontwerp worden twee vertrekken voorzien voor het schoolhuis. Kan niet, want de familie van de onderwijzer bestaat nu uit vijf personen. De heer Spaak zal een nieuw ontwerp maken met meer ruimte voor J. Janssens.

En de zusters van het Heilig Hart van Maria laat men ook niet in de kou staan. Volgens een huurakte, verleden voor notaris Stuyck op 20 november 1844, mogen de zusters en hun leerlingen de 'passerelle' gebruiken die de kapelaanshuizen verbindt met het doksaal van de kerk. Hier kunnen ze dan onder toezicht van een lid van het kerkbestuur de diensten bijwonen. (Wanneer de passerelle gebouwd is, weet men niet. Hoogstwaarschijnlijk is ze afgebroken tijdens de restauratie van de kerk die in 1866 een aanvang nam onder de leiding van Julius Jakob van Yzendyck.)

Een brief voor de commandant van de Brusselse gendarmerie (29 november 1845) vermeldt de samenstelling van de gemeentelijke overheid:

- 1° Winderickx Egide François, burgemeester
 - 2° Heymans Paul, schepen
 - 3° Everaerts Guillaume, schepen
 - 4° Depue Jean-Baptiste, de pas benoemde veldwachter, die Everaerts Pierre vervangt. (1)
- J.J. Biot, de secretaris, wordt niet vernoemd, maar ondertekent het schrijven.

Het jaar is begonnen met het korte relaas van een viriele vechtpartij, het eindigt met het berichten van een ideële onenigheid. Pastoor J. van Hoylant heeft het voornemen opgevat het areaal van het Hof van Hongarije van dertig hectare tot twintig te reduceren. Bijgevolg hoeft de hofstee dan niet zo groot meer te zijn. Een deel van de gebouwen zal dus worden afgebroken en het resterende deel gerestaureerd. De afbraakmaterialen kunnen dienen voor de kerk. Deze soort van besparing is ongerijmd, "un gaspillage complet" (= je reinste verspilling) onderstreept de burgemeester. De gebouwen van de hoeve zijn precies groot genoeg om de opbrengst van dertig hectare in op te bergen. En wat het onderhoud van muren en daken betreft, daar betaalt landbouwer-pachter Rossel tweehonderd frank per jaar voor!

(1) Over deze twee personen kregen we van Marc Desmedt heel wat biografische gegevens, waarvan we de volgende citeren: Petrus Everaerts (Dworp 1809) wordt in 1837 voor het eerst als veldwachter van Alseberg vermeld. Hij treedt tweemaal in de echt. Eerst in 1835 met Catharina De Gelaan (Dworp 1800), die in 1839 overlijdt. Uit zijn tweede huwelijk (1839) met Maria Josepha Van Lange (Brussel 1811) heeft hij ten minste vier kinderen. In 1842 verblijft hij in de Brusselse gevangenis, maar komt vlug vrij. In 1845 neemt hij ontslag als veldwachter (of wordt hij daartoe wellicht gedwongen). Jan-Baptiste De Pue en zijn echtgenote Joanna Maria Meert zijn beiden afkomstig uit Dworp, waar ze omstreeks 1815 zijn geboren. Ze hebben minstens vijf kinderen. Jan-Baptiste De Pue wordt veldwachter in 1845 en oefent deze functie uit tot eind 1873. Een flinke staat van dienst!

En wat zal de pastoor doen met de tien hectare die volgens zijn plan vrijkomen? Ze in tien percelen verdelen, waar particulieren een moestuin en een kleine boomgaard in kunnen aanleggen, die weinig of niets renderen?

Al de leden van de kerkfabriek hebben het lastenkohier ondertekend, maar net als de burgemeester en de schepenen willen ze niet horen spreken van een verkaveling van het Hof van Hongarije!

De arrondissementscommissaris zal het geschil weer eens moeten bijleggen...

De dubbele moord op de gezusters Van Isterdael

RAF MEURISSE

In het nummer 13 van "En het dorp zal duren..." vermeldde Jan Brassine, in zijn kroniek van de gemeente Alsemberg anno 1842, de dubbele moord op de gezusters Van Isterdael. Er werden geen gegevens over deze dubbele moord vermeld. Secretaris Biot sprak alleen de hoop uit dat de daders gevat en berecht zouden worden.

Dat gebeurde, want in "Ukkelse burgemeesters 1973" vond ik volgend verhaal:

"Te Alsemberg was in het jaar 1842 een grote volkstoeloop vanuit Ukkel en Brussel. De reden was: "Een sluipmoord op de gezusters Van Isterdael".

Het volk kon zich bijna niet meer bewegen op de Alsembergsesteenweg. Zoals de ramptoeristen vandaag, wilde iedereen, te voet, te paard en met allerhande voertuigen naar Alsemberg toegestroomd, het moordhuis zien.

35

Meurisse

AKTE VAN OVERLYDING, N° 120

Op heden *den twintigsten der Maand Julij* dnyzend acht honderd twee-en-veertig, ten *ten ure u vooe middag*, voor ons *Notaris Meijner Schepengemeenschap* Ambtenaar van den Burgerlyken Stand der Gemeente van *Ukkelberg* Arrondissement van *Bruffel*, Provincie Brabant, zyn gecompacérd in *oudergemogeten beambt Guilielmus Straets* oud *1ste schyftig* Jaeren, beroep *Schiedbuwer* woonende te *Ukkelberg* *Wonne* van de overleden *J. en Jacobus Straets* Biot oud *2de schyftig* Jaeren, beroep *decretaris* woonende te *Ukkel* *Wonne* van de overleden *J.*, de welke ons hebben verklaert dat *Anna Maria Van Isterdael*, oud *conventueusdij Swen*, *2 1/2 maanden en vier entwintig dagen*, zonder bevoep, woonende in *deze gemeynte geboren*. Bevoest was *Van Sebastianus Van Isterdael*, *dechte vdu vyf ten Swenne en vyf ten Maria Anna Platten*, *overleden is in hooft woonste in het Dorp van Ukkel* *in dree maanden in den naest*

Naer voorlezing dezer *hobbou de Conng terantten met ons getekend*

Gitt *J. Straets* *Meijner*

Overlijdensakte Anna Maria Van Isterdael.

Bij de kerk van Alsemberg werden de gezusters Van Isterdael vermoord door een man uit Etterbeek, een zekere Jean Jacques Vandebossche. Hij werd door het Assisenhof van Brussel tot de valbijl veroordeeld.

Het bijzonderste van alles was dat deze ziekelijke nieuwsgierigheid voor de herbergiers langs de baan één van de "schoonste" verbruiksdagen teweeg bracht."

Van de slachtoffers kunnen we ook nog de volgende gegevens vermelden:

Anna Maria Van Isterdael werd geboren te Beersel op 20 november 1760 en was de weduwe van Sebastianus Van Isterdael, een Alsembergenaar, met wie ze in 1780 in Beersel huwde en die in 1933 te Alsemberg op 75 jarige leeftijd overleed;

Anna Catharina die ongehuwd bleef, werd eveneens geboren te Beersel, op 30 augustus 1762.

Zij waren beiden de dochters van Joannes Van Isterdael uit Beersel en Maria Anna Platteau, afkomstig van Huizingen. Hun gezin telde in totaal 9 kinderen, wat voor die tijd helemaal niet ongevoon was.

3 Bladzyde

AKTE VAN OVERLYDING, n° 13

MARGINALE AENTEKENINGEN.
Beslyt van den 8 Juny 1823
(Staatsblad, n° 21.)

Op heden *zond'wint'gften den 27sten Julij* duysend acht honderd twee-en-veertig, ten uren *acht* middag, voor ons *Sebastus Beijwone Schep en gansgelyc* Ambtenaar van den Burgerlyken Stand der Gemeente van *Alsemberg* Arrondissement van *Brussel*, Provincie Brabant, zyn gecomponeerd in *vozen gecomposeerde burgerlyke* *Guilielmus Excoarte* oud *186* en *59* jaeren, beroep *Landschryver* woonende te *Alsemberg* *Kassier* van de overleden *en Lambert Janssen Binst* oud *een en vyftig* jaeren, beroep *Sekretaris* woonende te *Alsemberg* *Kassier* van de overleden, de welke ons hebben verklaert dat *Anna Catharina Van Isterdael*, oud *negen en zeventig* jaeren tien maanden en *zestien* dagen *zonden* vreesgevoert te *Beersel* woonde alhier, vreesghende vreesghende wijlen *Joannes* en wijlen *Maria Anna Platteau* overleden en hare vrouwe in het *Dorp*, den *zestiensten* d'zes maent in den *maey*

Naer voortlezing deser *hebben de gecomposeerden met ons getekend*

Binst *J. Excoarte*

Blimmas

Overlijdensakte Anna Catharina Van Isterdael.

Kasseien, gehuchtstraten en veldwegen

JAN BRASSINE

In de hal of in de gang van elk huis ligt, even voorbij de voordeur, een wollen of een uit kokosvezel vervaardigd tapijtje. Wie over een woning beschikt met bordes heeft daar ook nog een gekleurde plastiek- of gummimat bij liggen.

Tapijtje en mat wijzen de bezoekers erop dat ze hun schoenen moeten vegen eer ze binnentreden.

Op plaatsen is de buitenmat vervangen door een houten egeltje met stekelige borstels. In feite is het meer een speelgoed dan een voorwerp met nutsfunctie. Het egeltje heeft echter een pedagogische waarde: het leert de kinderen netjes te zijn met hun schoei-sel. Hoewel!

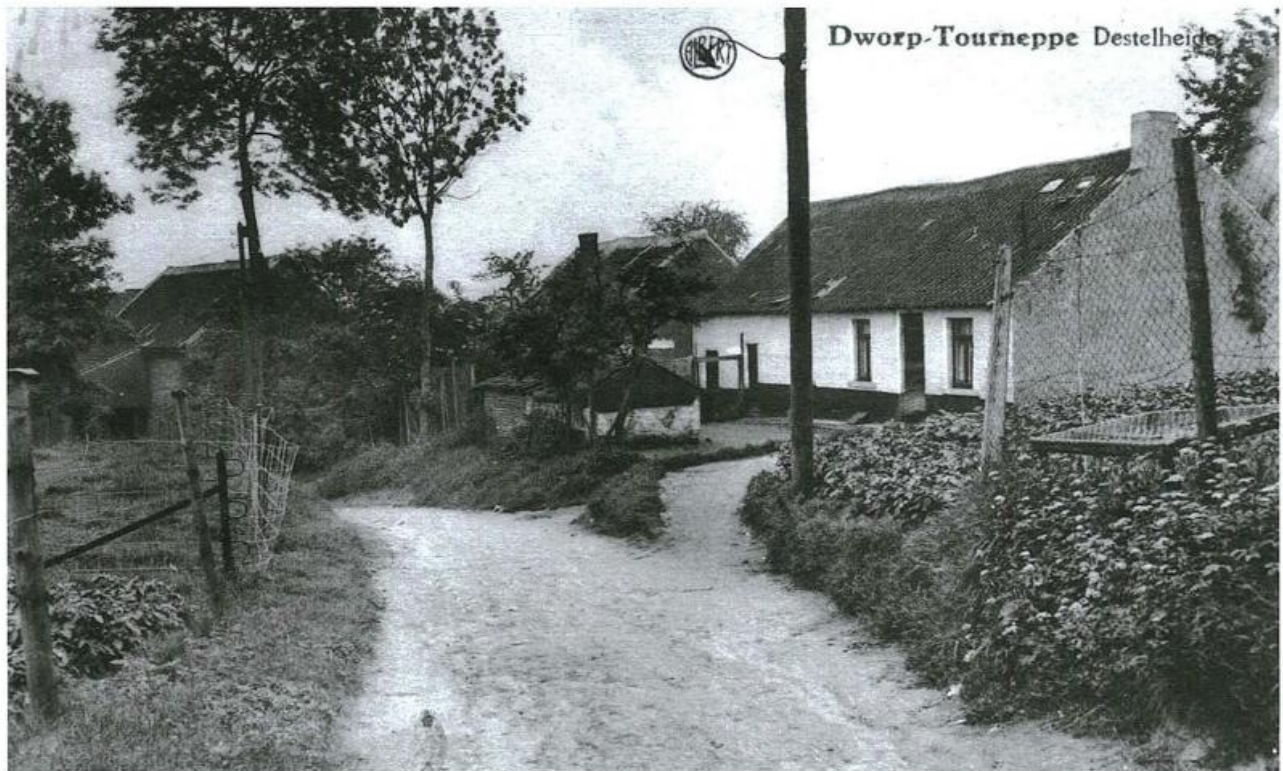
Schoenen hoeven niet zo vaak meer gepoetst te worden. De speelpleinen in de school, de fiets- en wandelpaden, de straten en de trottoirs: ze zijn haast alle geplaveid. Wie loopt er nu nog rond met modderklompen of -schoenen?

Vóór de oorlog... Ja, maar die tijd is voorbij! Voor de opgroeiende generaties is die periode geschiedenis, niet min noch meer! Voor

37

Steenweg naar Alsemberg.

Gehuchtweg.

de ouderen blijven er herinneringen hangen ... Aan die tijd bv. toen de grote verbindingswegen naar Halle, Ukkel-Brussel, Eigenbrakel echte "steenwegen" waren, bestraat met kasseien. We noemden ze trouwens "kasseien": "de grote kassei", "de nieuwe kassei" ... Op de hellingen lagen de stenen schuin getand om het de lastdieren gemakkelijk te maken bij het klimmen.

Op lange stroken waren de kasseien overschaduwde, want erlangs stonden rijen hoge bomen als beuken, linden, olmen en paardekastanjes. Hun wortels, die uit de gestampte "schramullen" wegganten staken, waren aartsgevaarlijk voor de fietsers. Je reed er vaak lek en je kon er ook een flinke tuimeling maken, als je niet uit je ogen keek. Die wegganten waren afgezet met lange arduinstenen, waarlangs een goot, (een "groebe"), liep. Je kon natuurlijk over die arduinen wippen en op straat gaan rijden. Dit was ook niet verboden. Maar erg comfortabel was het niet met het dansen van je fiets op de kasseien. En gevaarlijk was het evenmin, want van ver hoorde je het dokkeren van een kar of het puffen van een eenzame vrachtwagen of het aanzwellende, zachte geronk van een zeldzame personenauto. Wie bezat trouwens een sedan? Een paar notabelen en enkele rijke handelaren. De bakker, de groente-, vis- en melkboer, de petroleum-, kolen- en zandman, ze kwamen bij hun klanten met paard en kar, het enige vervoermiddel dat bestand was tegen de hobbelige gehuchtstraten...

Veldweg.

Ongevallen met vierwielers kwamen maar zelden voor. Anders was het gesteld met moto's die al vroeg over een verbluffend bewegingsvermogen beschikten. Je hoorde dan soms dat de ene of de andere er zijn dood mee had gehaald. Te hoge snelheid, beperking van de zichtbaarheid, het zonlicht vlak in de ogen, waren de oorzaken van de ongelukken.

Soms kwam het gevaar uit een heel onverwachte hoek. Het gebeurde dat een paard op hol sloeg. De dappere kerel, die met opengestreckte armen het dier tot bedaren en stilstand kon brengen, werd als een held beschouwd en geprezen voor zijn moed en dapperheid.

Als kind herinner ik me twee "spectaculaire" ongevallen die in het midden van de jaren dertig op de Alsebergse Kerkenberg hebben plaatsgehad.

Het eerste geschiedde in de winter. Het had geijzeld en de straatstenen lagen er nogal glimmend bij. Halfweg op de helling gleeed een paard uit, terwijl het een geladen kar naar boven trok. Het dier lag vastgeklemd aan zijn leidsels en geknield op zijn voorbenen tussen het lamoen. Geen sprake van het te laten rechtstaan. De voerman, die uiterst kalm bleef, probeerde eerst de teugels los te maken, maar die zaten strak gespannen. Na lang heen en weer

getrek kwamen die eindelijk los en kon het bit uit de mond van het paard worden gehaald. De kar, gestut door een paar sterke mannen, werd langzaam achteruit gelaten. Het paard was bevrijd, maar lag nog altijd geknield. Het bleek tenslotte een heel karwei het op de gladde stenen recht te krijgen. Eindelijk lukte het. Het dier was niet gekwetst. Het werd opnieuw voor de kar gespannen. Voorzichtig kon de tocht naar boven worden hervat ...

Een jaar later had op dezelfde plaats, maar dan in de tegengestelde richting, een even "indrukwekkend accident" plaats. Een Nederlander die de topografie van onze streek niet kende, verloor de controle over zijn stuur en belandde met zijn vrachtwagen tegen de tuinmuur van de villa "L'étoile" van J. Albert. De wagen bleef overeind en de chauffeur ongedeerd, maar de aanhangwagen was gekanteld. Heel zijn inhoud lag verspreid over de ganse breedte van de straat: honderden slakroppen die boven de Moerdijk waren geteeld en welke die dag in Parijs op de groentemarkt zouden verkocht worden. Blijkbaar was dit onmogelijk. De motor van de wagen was stuk, de tuinmuur eveneens, en de waar was zo goed als waardeloos geworden. Het opruimen van de groente gebeurde vlugger dan men kon denken. Alle Alsebergenaren mochten

zich gratis bedienen en ... naar believen. Die dagen stond er sla op het menu van elk gezin. En lekker dat die was! Mals en fris als de lente. Zo'n sla had ik nog nooit gegeten. Het was ook een "primeur": een woord dat maar weinigen onder ons kenden...

Voetenkrabber in de voorgevel.

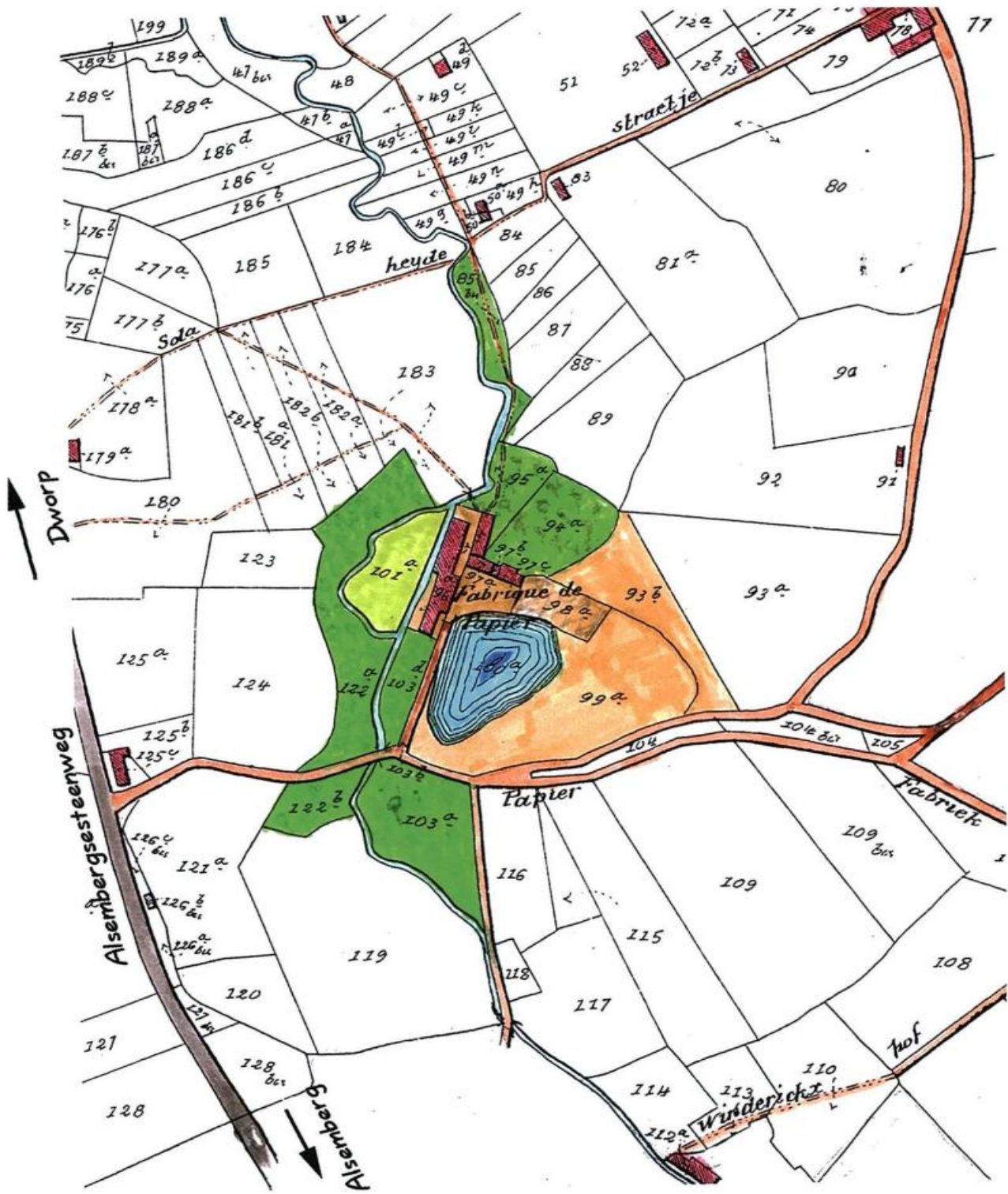
Er waren veel minder ongevallen op de veldwegen: een defect aan een boerenkar, een gebroken wiel bv., de val van iemand die eerst gestruikeld was over gladde keien... De veldwegen hadden ook geen structuur.

In de winter lagen ze ongelijk en vol stijf bevroren karrensporen. Als de dooi was ingetreden, was de harde ondergrond bedekt met een moddervette brij. In de zomer was het een mullig gedoe. En in het najaar, wanneer de ene regenbui op de andere volgde, dan lagen onze veldwegen bedekt met een mozaïek van kleine en grote plassen...

Je kwam om zo te zeggen nooit thuis met nette schoenen. Een voetenkrabber naast de voordeur was destijds geen luxe: het was een klein onderdeel van het woonhuis dat een bestaansreden had. In de oude dorpskernen kun je er sporadisch nog eenvoudige exemplaren van vinden. Als je mooie, gesmede voetenschrapers wilt ontdekken, dan moet je in de omgeving zijn van de Brusselse Louisalaan waar nog oude, rijke herenhuizen te zien zijn.

Verticale voetenschraaper.

De site van de Steenput op kadasterplan.

De industriële geschiedenis voorloper en vormer van het natuurgebied de Steenput

JOS DE GELAS

De Steenput is een rustig en groen wandelgebied binnen onze gemeente. Geologisch is het een bijzondere plaats vanwege de dagzomende kwartsrots. Volgens de overlevering, of zou het legende zijn, zouden de Romeinen er, voor hun heirbanen, "steen getrokken" hebben, zoals dat vroeger heette. De oudere bewoners van Dworp spreken nog van een andere legende namelijk deze van de bodemloze vijver:

Hoewel het een aantrekkelijke omgeving is, werd tot nu toe maar weinig over deze locatie geschreven. Op de tentoonstelling "En toen was er papier" van ons Genootschap (Dworp 2001, ter gelegenheid van de jaarmarkt) kregen de bewoners een glimp te zien van het industriële verleden van de Molenbeekvallei, en de Steenput vormde daarop geen uitzondering. Wat nu een rustig natuurgebied is, rond een snelstromende beek omzoomd met ruisende bomen en enkele ruïnes, verbergt de geschiedenis van een industrieel verleden. Het is een stukje uit deze geschiedenis dat we hier willen toelichten, om aan te tonen hoe de industrie dit natuurgebied vorm gaf.

Als we terugkeren in de tijd stellen we vast dat de benaming Steenput al voorkomt in 1475. (1) C.Theys vermeldt eveneens dat de stad Brussel in 1473 grond kocht van Hendrik van Witthem, heer van Dworp, voor de steenontginning. (2) Merken we op dat in deze akte verwezen wordt naar Herisem als plaatsaanduiding voor deze steengroeve. Hoewel het dus duidelijk een oude exploitatie is kan moeilijk op deze basis een sprong naar de Romeinen worden gemaakt. Dit lijkt ons een fantasie van de volkse geschiedenis. De heirbanen die in onze regio voorkwamen en vroeger aanschouwelijk op wandkaarten in de klas werden voorgesteld met mooie plaveien, zal iemand op het idee gebracht hebben een link te leggen naar de oude steengroeve. Bewijs daarvan is echter nergens te vinden. Klaarblijkelijk werd de steen hoofdzakelijk gebruikt voor het verharderen van wegen en meer in het bijzonder de "Waelse weg", de verbinding tussen Brussel en Wallonië doorheen het Zoniënwoud. (3)

In wat C.Theys publiceerde valt duidelijk een onderbreking van exploitatie te merken. Persoonlijk verwondert mij dit niet. In de

zestiende eeuw is de "Steenput" onderdeel van private goederen. (4) De toenmalige eigenaars hadden helemaal geen belangstelling voor de steengroeve en we gaan er dan ook van uit dat ze in onbruik raakte. De eigenschappen van de steensoort zullen daaraan zeker niet vreemd zijn. Het was vrij moeilijk er plaveien uit te kappen en de slechte slijtweerstand was een ander negatief kenmerk. Op het einde van de 18de eeuw kwam er duidelijk een opleving, maar deze was slechts van korte duur. Zoals we later zullen aantonen werd de groeve in 1827 ingepalmd om er een papierfabriek te vestigen.

Regionaal werd de steen wel gebruikt. Opgravingen in de Herisemmolen hebben aangetoond dat de vloer van de oudste papiermolen uit 1536, bestond uit een soort kassei afkomstig van de Steenput. (5) Ook een nu verdwenen verbindingsweg tussen de Molenbeek en de Kerkeweg van Tenbroek was met kwartssteen geplaveid. Buiten deze materiële sporen en de archiefaantekeningen is, als iconografisch materiaal over de steengroeve, nog de Ferrariskaart bekend. (6) Ontegensprekelijk bracht de ontginning een eerste wijziging met zich in de natuurlijke glooiing van het landschap. Een ringvormige put werd in de heuvelrug - relatief dicht bij de beekbedding - uitgegraven en vormde ontgensprekelijk een kale plek. Een onnatuurlijke helling werd verder gevormd door een afvalberg van puin uit de groeve. Deze is op vandaag nog moeilijk te herkennen. In het Hallerbos treffen we een gelijkaardige puinhoop aan van een soortgelijke uitbating.

Naast de steengroeve verschijnt later een papiermolen. De oudste documenten die over deze papiermolen bekend zijn, dateren van het einde van de 16de eeuw. (7) Tot op heden werd echter geen oprichtingsdatum gevonden. Recent bestudeerden we een archiefstuk van de schepengriffie van de bank van Alseberg-Rode uit 1552, omwille van de vermelding van een slijpmolen gelegen in de parochie van Dworp. (8) Nooit voorheen werd aandacht geschonken aan deze molenvermelding. De tekst die ons aanbelangt luidt als volgt: "... lerst aen ende op drye dachwanden lants gelegen inde prochie van Dorpe ter stadt geheeten Heyndal tusschen die goeden gommaerts Berckman in deen zijden ende de goeden der kinderen wijlen Jans beckers daer nae der kercken ende huysarmen van Dorpe in dander commende metten ene eynde aenden slijpmolen ende metten anderen eynde aenden goeden jans Berckmans en zijn kinderen. ...". Het gaat hier dus om een onrechtstreekse verwijzing naar een slijpmolen zonder vermelding van eigenaar met slechts één plaatsaanduiding. Als toponiem is 'Heyndal,' volgens C.Theys, te situeren in de directe omgeving van de Steenput. Een hoeve of 'stadt' met die naam heb ik tot op heden in het archief nooit aangetroffen. Probleem was de

bevestiging van de locatie niet. Latere documenten over de papiermolen van de Steenput gebruiken constant de plaatsnaam "heyendal". (9)

We kunnen er gerust van uitgaan dat de papiermolen van de Steenput zich ontwikkelde uit een omvorming van een bestaande slijpmolen. Dit is in onze streek geen uniek feit. Meerdere papiermolens kwamen voort uit bestaande slijpmolens. Het meest frappante voorbeeld is de molen van Linkebeek, tevens ook de oudste papiermolen van Brabant. (10)

Een vermelding 'Heyendal' komt ook voor in de wilsbeschikking van Jan Fastenaekels uit 1586. (11) Bij de verkoop van de papiermolen in 1642 (12) en bij de verkoop van het goed in 1729 (13) wordt deze plaatsnaam nogmaals aangegeven. Het standvastig behoud van toponiemen doorheen de jaren is bekend en wordt aanvaard als bewijsvoering. Steunend op deze gegevens, is onze hypothese, dat de papiermolen aan de Steenput voortkwam uit een slijpmolen die daar, tussen 1552 en 1586, werd uitgebaat. De papiermolen is aldus te dateren en ontstond in de periode dat deze nijverheid in onze regio een hoge bloei kende. De papiermolens van Herisem en deze die later de brouwerij Winderickx herbergde in Dworp, zijn creaties uit dezelfde periode. Vermoedelijk is de papiermolen onder Esselt ook in de 16de eeuw opgestart.

Laten we nu even de zaak van dichterbij analyseren. Kenmerkend daarbij is dat in de naaste omgeving een dubbele beek bestaat. Via een afleidingskanaal kan men de waterstroom afleiden als werken noodzakelijk zijn aan het waterwiel. In tegenstelling tot vele andere molens is de dubbele beek, in om het even welke archiefbron waarover we beschikken, nooit aangegeven. Duidelijk is wel dat het geen evidentie zal geweest zijn dergelijke constructie te ontwikkelen in de rotsige vallei.

De oudst gekende uitbater van het goed is de familie Fastenaekels. Hendrik Fastenaekels liet, volgens akte verleden voor de schepen van Dworp in 1582, aan zijn zonen Jan en Peter de molen en aanpalende gronden na; wat trouwens ook blijkt uit de wilsbeschikking van Jan Fastenaekels van 1586. Andere delen van het erfgoed werden verworven na de dood van twee andere broers tussen 1582 en 1586. Onder deze goederen was ook de papiermolen, samen met de "Steenput". Alles samen had het goed op dat ogenblik een totale oppervlakte van ongeveer 10 dagwand (één dagwand komt overeen met ongeveer 0,23 ha). Samen vormen deze dus een behoorlijke partij eigendommen. Buiten de papiermolen is er sprake van een woonhuis en een elzenbos. Jan liet zijn deel aan zijn broer Peter; mits deze laatste een som zou betalen, indien Jan Fastenaekels niet binnen drie jaar zou terugkeren. De

prijs van 500 gulden, voor de helft van de genoemde papiermolen, is de waarde van een klassieke papiermolen in de regio.

Peter Fastenaekels werd, samen met zijn vrouw Liesbet Pauwels, de enige eigenaar van de papiermolen. In verschillende notities van C. Theys merken we dat begin van de 17de eeuw Peter overleden was en zijn vrouw de molen in eigendom had. (14) Volgens C. Theys zou de papiermolen in 1621 uitgerust zijn met 'ses backen'. Vergeleken met beschrijvingen van andere papiermolens in de regio die maar vier 'backen' hadden was de Steenput papiermolen één belangrijke doening. Het hoeft ons dan ook niet te verwonderen dat later in de 17de eeuw, wanneer de familie Fastenaekels de molen verkoopt, er relatief veel belangstelling is.

Op de papiermolen treffen we tot het midden van de 17de eeuw opeenvolgende generaties van de familie Fastenaekels aan.

De aanhoudende instabiliteit en conflicten van deze periode verlamden de economie en onze papiermakers ontsnapten daaraan niet. De papiermolen wordt verkocht in 1643 op een ogenblik dat veel papiermakers in Brabant in de problemen kwamen. Pieter Gheeroms en Joanna Van Cutsem worden de nieuwe eigenaars. (15) De papiermolen, zijn inboedel, samen met een paar andere goederen waaronder de "Steenput", werden van de hand gedaan voor 4.722 gulden. Indien we rekening houden met het feit dat papiermolens in de regio verhandeld werden voor zowat 1.000 gulden mag dit een behoorlijk bedrag genoemd worden. Bij de inboedel van de papiermolen, die in de verkoop opgenomen was, wordt een partij blauwe voden vermeld. Dit is zowat de oudst gekende vermelding over de grondstoffen die in onze regio gebruikt werden. Op de verkoop was ook de weduwe Mommaert, eigenares van de papiermolen in Termeulen, aanwezig. (16) Zij kocht een partij 'trespapier'. Dit is een belangrijke aanwijzing over het soort papier dat hier geproduceerd werd. Deze papiersoort werd gebruikt in de speelkaartenindustrie. (17) Andere belangrijke gegevens over de verkochte goederen zijn: *'elf paar vormen grote en kleine, drie boeken grote vilten, zes boeken kleine vilten, hangstoelen, de pers en 500 pond snippeling en snijdeling'*. (18) Het aantal bij de verkoop aangegeven schepramen levert ons een dubbele informatie. Zoals gekend uit de productietechniek van papier, werkte één ploeg aan één schepkuip met groepen van twee schepramen per papiersoort. Op de Steenput was dit dus ook het geval. Hieruit leiden we af dat men hier elf verschillende papierformaten aanmaakte. Dit was erg veel vergeleken met "De Haze" in Rode. (19) Dat dit alaan afzonderlijk verkocht werd geeft aan dat het eigendom was van de papiermaker en niet van de papiermolen. Dit gegeven bevestigt het spreekwoord: *"hoe beter het alaan, hoe beter de papiermaker"*.

De combinatie van het aantal vormen, de op de verkoop aange-

boden papiersoort en het gebruik van blauwe vodden, laat ons toe te besluiten dat op de Steenputmolen niet alleen het, voor de regio, klassieke grauw papier geproduceerd werd, maar wel een verscheidenheid aan producten. Nochtans wordt in de 18de eeuw in de documenten van de belangrijke Brusselse papiermakers, Bauwens, Frickx en Foppens, geen melding gemaakt als zou deze molen een centrum geweest zijn voor de productie van wit schrijfpapier. (20)

Zelf zijn we van oordeel dat deze papiermolen als een van de betere bedrijven in de Brabantse regio mag bestempeld worden. Peeter Gheeroms, zijn erfgenamen en later de familie Broeckmans, die er eigenaar van waren, kunnen zeker niet als papiermakers in de echte zin van het woord aanzien worden. Voor hen was de papiermolen eerder een belegging.

Via archief komen uit deze periode andere bijkomende aspecten aan het licht. Joos Fastenaekels bleef, na de verkoop, nog een tijd lang de papiermolen als papiermaker uitbaten. (21) De familie Fastenaekels bleef bovendien na de verkoop van de papiermolen nog eigenaar van verschillende percelen grond in de onmiddellijke omgeving. De lompen, grondstof voor het papierbedrijf, werden per kar vanuit Brussel door Hendrick De Boeck aangeleverd. De bevoorrading in grondstoffen was dus in handen van derden en dus niet het werk van de papiermaker. (22) De kans is echter groot dat de papiermaker ook transporten had voor eigen rekening. Dit leiden we af uit de vermelding in een inventaris, dat hij beschikte over meerdere paarden, wat voor de meeste kleine bedrijven zeker niet gebruikelijk was. (23)

We maken nu meteen een sprong naar de 18de eeuw. In 1729, wordt de papiermolen verkocht aan Pieter van Hemelrijck en zijn echtgenote Emerantia de Nayer. (24) Ze kopen niet alleen de molen maar ook verschillende partijen aanpalende grond, alles samen meer dan 4 bunder groot (één bunder = 4 dagwanden = 0,91 ha). De notaris vermeldde in de akte dat Pieter toen al enige tijd huurder was van het geheel, wat hem heel wat aan beschrijving van de goederen bespaart. Nicolaes Broeckmans als verkoper had de goederen verworven via erfenis van Maria Gheeroms zijn moeder of grootmoeder. Deze was testamentair erfgenaam van de papiermolen en had hem bekomen in 1673. Maria Gheeroms, is ongetwijfeld de dochter van hoger genoemde Peeter Gheeroms. Bepaalde goederen had Maria aansluitend in 1710 afgekocht van haar broer Philippus Gheeroms.

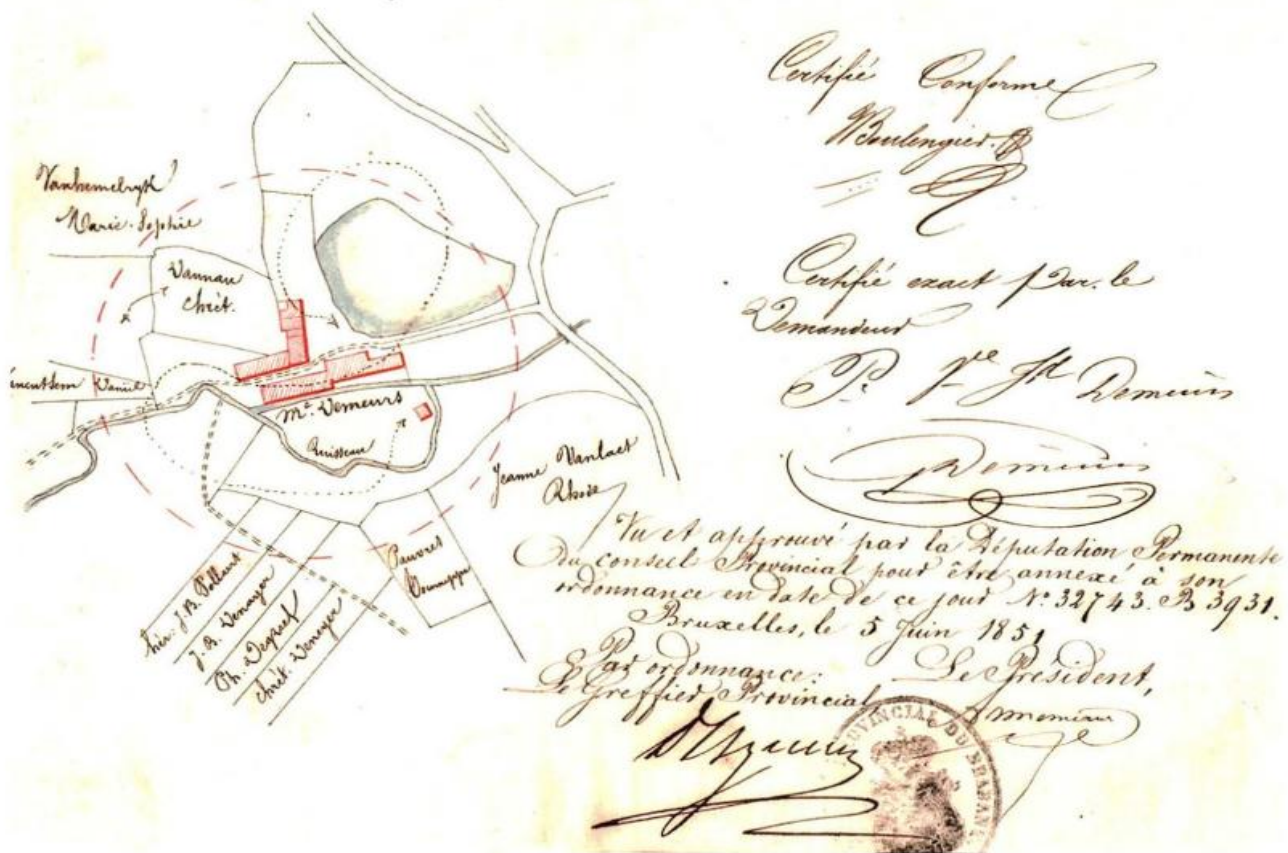
Nicolaes Broeckmans, functionaris bij de Brusselse Rekenkamer, had blijkbaar andere prioriteiten dan het beheer van een papiermolen.

Samen met de transfers van eigendom wijzigden ook de papier-

makers. De familie Fastenaekels ruimde in 1686 de plaats voor Joos van Volxem. Hoogstwaarschijnlijk is hij de schakel met Pieter van Hemelrijck, eerst huurder en daarna eigenaar van het complex. Pieter van Hemelrijck werd na zijn overlijden als uitbater opgevolgd door Peeter Houwaert. Dit blijkt uit verschillende documenten, waaronder een pegelakte van de papiermolen uit 1749. (25) De erfgenamen van Pieter van Hemelrijck worden de volgende eigenaars terwijl Peeter Houwaert wordt vermeld als echtgenoot van de weduwe van Pieter van Hemelrijck. Peeter werd geboren omstreeks 1721 in Ukkel en was de zoon van de gelijknamige Peeter Houwaert, vorster onder Ukkel. (De meier liet zich in zijn taak bijstaan door een vorster. De taak van de vorster kunnen we nog het best vergelijken met die van de latere veldwachter.) Hij nam dus op vrij jeugdige leeftijd het bedrijf in handen. Dit en nog andere wetenswaardigheden werden opgetekend als randinformatie uit diverse getuigenverklaringen rond onderzoeken over strafbare feiten gepleegd in Dworp. Ze worden bewaard in het archief van de schepengriffie op het Rijksarchief te Brussel. (26)

Maria Gijssels identificeert zich in 1769, als weduwe van Pieter Van Hemelrijck uit zijn tweede huwelijk. (27) Zij werd te Sint-Pieters-Leeuw geboren en op dat ogenblik getrouwd met Peeter Houwaert 'groutpapiermaecker'. Peeter Houwaert kon duidelijk niet schrijven, daar hij zijn verklaringen tekent met een kruis. Dit staat in contrast met de "bekwaamheden" van zijn buurman, papiermaker Gillis Winderickx van Herisem, die een eigen dagboek bijhield. Het eigendom van de papiermolen bleef in de familie Van Hemelrijck. Philippus en Peeter Van Hemelrijck, beiden zonen van Pieter, erfden de zaak. (28) Houwaert heeft de papiermolen nooit aangekocht, want deze blijft deel uitmaken van de erfgoederen van Gillis van Hemelrijck (zoon van Pieter) die in 1789 worden verdeeld onder de minderjarige kinderen. (29) Meteen zijn enkele onduidelijkheden over de overdrachten van de papiermolen op de Steenput opgehelderd. (30)

Over de papiermolen en zijn productie komen we via al dit archiefmateriaal nog het volgende te weten. In 1749, bij het slaan van de pegel, werd de hoogte van de waterval vastgelegd op: 'vijf voeten acht en half duymen'. Dit is beduidend hoger dan voorheen. Samen met Peter Houwaert werkten omstreeks 1764 twee knechten op de papiermolen: Jan Boon en Jan De Villé. De laatste was afkomstig van 'esselheyde' en geboren in 1747. Volgens C. Theys is Houwaert nog op de molen in 1779. Hij verkoopt in deze periode, zoals de schepenen verklaren, een deel van zijn productie in Gent. (31) Het was een periode waarin Gent grote nood had aan papier. De invoer uit Nederland was gestopt door ver-

Situatieplan van 1851

Het woonhuis met rechts ervan de woning van de meestergast.

Papierfabriek Demeurs omstreeks 1920.

scherpte controles van de douane en een eigen productie was onbestaande.³² Pas enkele jaren later zou de grote papiervraag resulteren in de oprichting, te Gent zelf, van meerdere papiermolens. (33)

Hoewel hij in 1782 slechts over één waterwiel beschikt, heeft Peeter Houwaert dan al twee schepkuipen in gebruik. Bij het verdeelen van de dorpsbelastingen komt het daardoor tot een geschil met Gillis Winderickx, eigenaar van Herisem. Gillis had sinds 1778 twee schepkuipen maar diende daarvoor twee waterwielen te gebruiken. (34) Niettegenstaande beide uitbaters dezelfde productiemogelijkheden hadden werd Gillis Winderickx door de overheid dubbel belast. De belastingsgrondslag werd naar aanleiding van de klacht en na een gerechtelijk onderzoek aangepast en verdeeld volgens 'het apparent gewin'. Dit geeft aan dat de waterstroom in de Steenput enorme mogelijkheden bood om drijfkracht te leveren.

Voor het eerst kunnen we beroep doen op iconografisch materiaal om een beeld van de site te bekomen. De Kabinetskaart van Graaf Ferraris welke tussen 1771 en '78 werd gemaakt, geeft ons een soort luchtfoto van de locatie. (35) De Steenput bestaat op dat ogenblik uit twee gebouwkernen. Een eerste kern langs de beek bestaat uit twee gebouwen, één op iedere beekoever. Het L-vormige hoofdgebouw, bevindt zich op de linkeroever. De tweede

kern wordt gevormd door vier gegroepede gebouwen, noordelijk van de papiermolen en westelijk van de steengroeve en op enige afstand van de beek. In deze groep is duidelijk een hoofdbouw te onderscheiden. Dit gebouw stemt overeen met de huidige woning van de Steenput en kan als hoeve, verbonden aan het papierbedrijf, bestempeld worden. Niet verwonderlijk want meerdere malen wordt papiermaker Houwaert ook als "landbouwer" vermeld. Samen met zijn vrouw verwierf hij in de tweede helft van de 18de eeuw in de omgeving van zijn papiermolen ook verschillende stukken landbouwgrond. Op de kaart merken we dan ook verschillende percelen landbouwareaal rond de molen, wat het geheel een veel opener aanblik gaf dan nu. Voornamelijk de aanplantingen van de laatste tien jaar hebben het bosareaal vergroot.

Op de kaart merken we dat toen aan de oostzijde van de Steenput al een dubbele toegangsweg, komende van het plateau van de Meigemheide, naar de site afdalt. Een uniek gegeven, rechtstreeks het gevolg van de industriële activiteit. Om ongevallen, met de transporten bestemd voor de papiermolen in de smalle holle wegen naar de site, te voorkomen, heeft men de baan ontdebeld. Hierdoor kon de aan- en de afvoer van goederen gescheiden gebeuren. De berm tussen deze twee banen, werd bovendien beplant met boomsoorten die hout leverden om verwerkt te worden in de molen. (36) Dit kleine bosje, een groen streepje in het landschap, is tot op heden bewaard gebleven.

De familie Van Hemelrijk verkocht de papiermolen in 1810 aan Michel Parijs. (37) Over deze laatste eigenaar is niet veel bekend. Hij was de schoonvader van Ferdinand Demeurs, de oudste zoon van Charles Demeurs, papierfabrikant uit Sint-Genesius-Rode. Ferdinand werd een belangrijke papiermaker. Langs de Molenbeek verenigde hij tijdens zijn leven drie van de grotere papiermolens: Rode, Dworp en Huizingen. Het is best mogelijk dat Michel Parijs de papiermolen kocht om hem als huwelijksgeschenk te geven aan zijn dochter Eugenie toen ze met Ferdinand in het huwelijk trad.

In 1827 start Ferdinand Demeurs met een eerste belangrijke investering in de papiermolen van de Steenput. Volgens de archiefbron was hij op dat ogenblik eigenaar van het goed. Het uitzicht van de locatie zou hierdoor grondig veranderen. (38) De voornaamste werken waarvoor toestemming werd verleend omvatten: het verbinden van de vijver met de beek, het verleggen van de beek, het plaatsen van nieuwe sluzen en vergroten van het waterwiel met maar liefst 2,10 ellen. Het waterwiel kreeg daardoor een doormeter van 5,10 ellen. (39)

De vijver was ontstaan uit de voormalige steengroeve. Hij werd

gebruikt als waterspaarbekken voor de papiermolen. Door de vergroting van het waterwiel en het nieuwe toevoerkanal had de fabriek haar natuurlijk waterspaarbekken in de beekbedding grotendeels moeten opgeven. Dit kwam onder meer door het verbod de peilnagel te verhogen. Dit verbod was een bescherming voor de stroomopwaarts gelegen Herisemmolen. Deze ingrepen legden het landschap van de Steenput stilaan in zijn huidige plooi. Er ontbrak toen nog enkel de verbinding met de Steenweg aan de overzijde van de Molenbeek. Deze verbinding kwam er al enkele jaren later, in 1833, vrijwel onmiddellijk nadat de Steenweg tussen Buizingen en Alseberg was opengesteld. (40) Een mooie sluitsteen in het bruggewelf met de initialen F.D.M. en het jaartal 1833 verwijst naar deze realisatie.

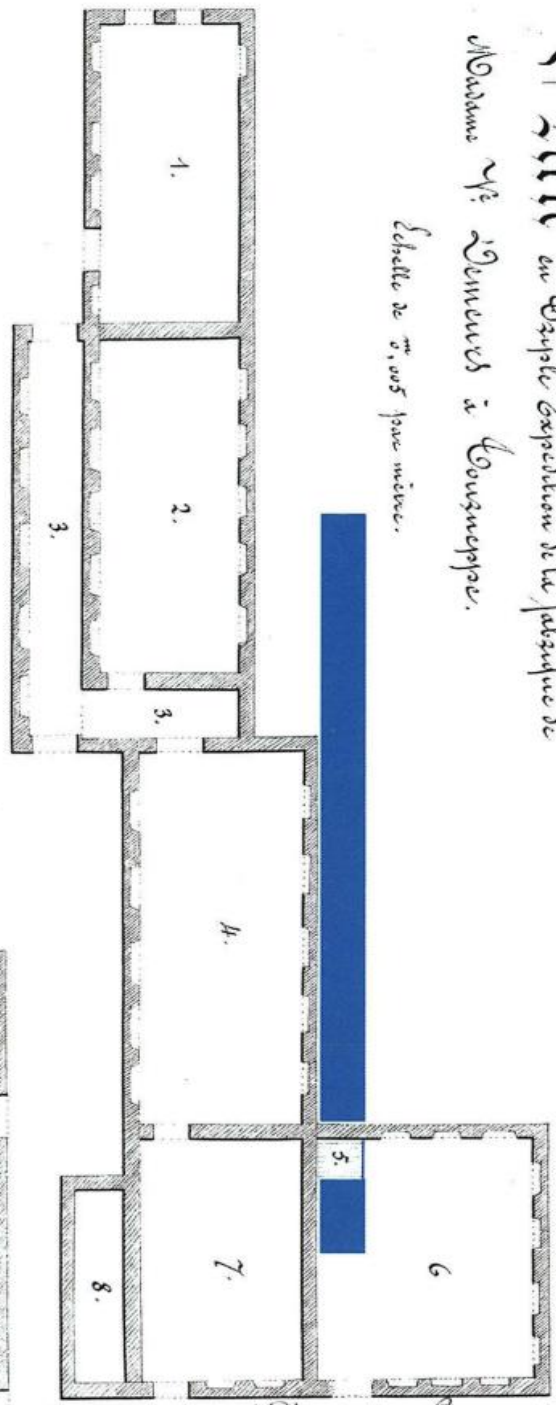
Vanaf dit ogenblik was het landschap van de Steenput in zijn huidige vorm geschapen. Doorheen de verdere 19de eeuw kwamen er wel uitbreidingen van de fabrieksgebouwen maar deze hadden geen wezenlijke invloed op het landschap.

In voorbereiding van de eerste kadasterplannen werden door Van Der Maelen gegevens ingewonnen over alle percelen. (41) Omstreeks 1830 werd over de papiermolen in de Steenput het volgende opgetekend: *'Waterpapierfabriek aan de Molenbeek gelegen bestaande uit een hecht sterk in baksteen gebouwde batiment met droogzolders pakhuizen en woning voor den fabriek bewaarder, drij wrijfrollen, vier schepkuipen met vuurovens, vier stofbakken vier handpersen. Eene leimpers een leimketel een vernys ketel een waterketel een water bak. De wrijfrollen worden door een molenrad in beweging gebracht in goeden staat. Men maakt er meerdeels wit papier.'* (42) Gezien de Kadasterplannen pas in 1842 werden gepubliceerd, is de beschrijving van de installatie deze van na de transformatie uit 1827, maar vóór er een spoor is van enig stoomtuig op de molen. Aangezien de andere papiermolens uit Dworp gelijktijdig werden beschreven is dit een unieke kans om vergelijkingen te maken. Ontegensprekelijk is de Steenput - op het ogenblik dat de gegevens verzameld werden - de belangrijkste fabriek in Dworp. Niet alleen werkt ze met vier schepkuipen (waar de overige één of twee kuipen hebben) maar bovendien is ze het enige bedrijf in Dworp waar er schrijfpapier gemaakt wordt. Dit laatste is in de regio als uitzonderlijk te bestempelen.

De beschrijving staat in schril contrast met de term 'grauw papiermaker' die de vorige generatie nog opgeplakt kreeg. Pas wanneer we deze informatie op een rij zetten wordt het duidelijk welke ingrijpende veranderingen er in 1827 gebeurden. De twee schepkuipen, ten tijde van Houwaert, werden er vier. Bovendien werd aan de papiermolen een lijminstallatie toegevoegd. Het enige

Plan en coupe Exposition de la fabrique de
Moulin de Lempdes à Courmoulois.

Echelle de 0,005 pour mètre.

Legende :

1. Atelier des chiffonniers.
2. Salle d'apprêts.
3. Couloir
4. Fabrication du papier.
5. Arrière hydraulique
6. Moulins
7. idem
8. Machines à vapeur
9. Blanchiment.
10. Emplacement des chaudières et fourneaux
11. Ateliers au charbon.

Explicite Emplacement pour le charbon.
Explicite Emplacement pour les machines à vapeur.
Explicite Emplacement pour les chaudières et fourneaux.
Explicite Emplacement pour les ateliers au charbon.
Paris le 5 Mars 1851
Moulin de Lempdes
Explicite Emplacement pour le charbon.
Explicite Emplacement pour les machines à vapeur.
Explicite Emplacement pour les chaudières et fourneaux.
Explicite Emplacement pour les ateliers au charbon.
Paris le 5 Mars 1851
Moulin de Lempdes

Fut approuvé par la D'putation Permanente
du Conseil Provincial pour être annexé à son
ordonnance en date de ce jour N: 32743 PB 3931.
Bouzelles, le 5 Juin 1851
Le Préfet Provincial, Le Président,
Le Procureur Provincial, Approuvé

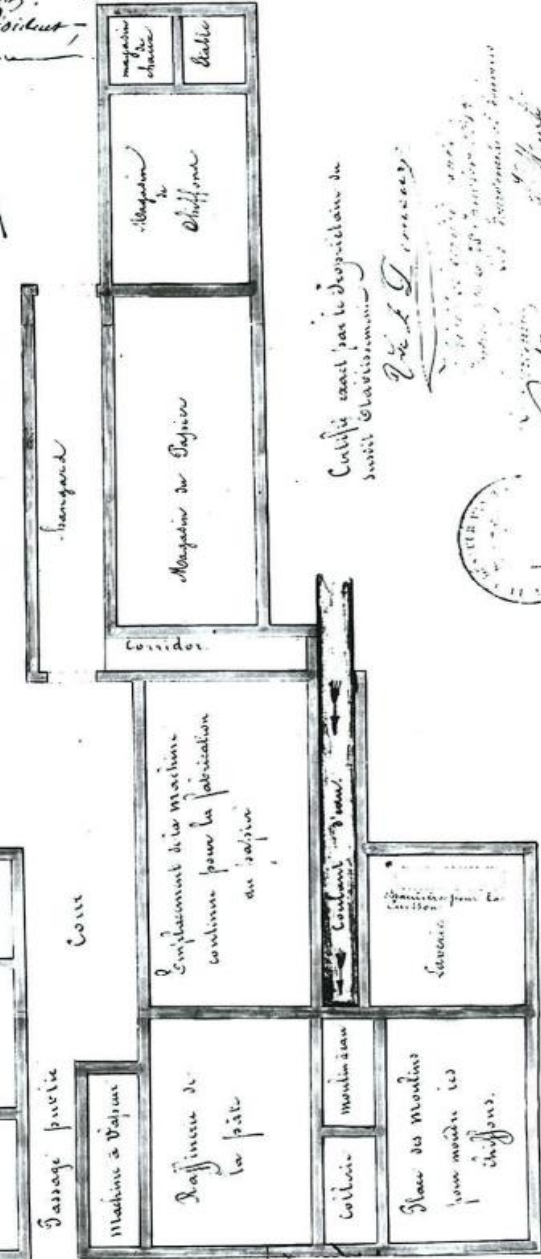
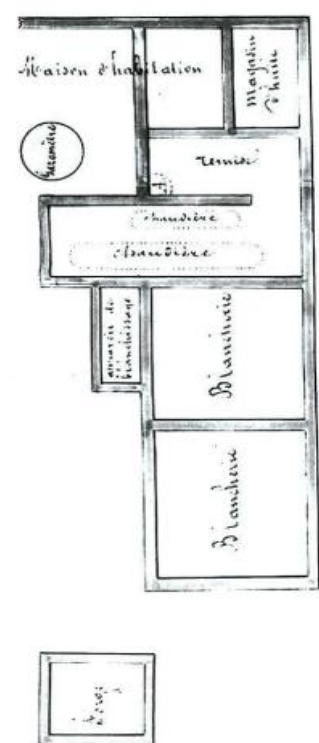
Plan van de Steenputmolen - anno 1851.

LEGENDE

1. Lompenzaal	5. Bovenslag waterrad	9. Blekerij
2. Lijmzaal	6. Maalbakken	10. Stoomketels en smidse
3. Gang	7. Pulpraffinage	11. Kolenhok
4. Productiezaal met langzeef	8. Stoommachines	

Tra pour la plantation permanente de Corbeil, par le décret royal du 29 Janvier 1863, J'ai eu à qui s'occupe le site de l'ancien logis, pour la machine, de quelle la dame de ce nom doit s'occuper de l'opération exigée par le décret du 29 Janvier 1863, par le décret royal précité, l'opération ayant été réglée à cet égard par le décret du 29 Janvier 1863. Sans permission préalable.
 (Nouvelles de 15 Mars 1865.)
 Par ordonnance de la Préfecture
 Le Préfet promulgue
 Le Président

PLAN
 de la disposition intérieure de la Papeterie de
 Mme A. Dumeus, à Courmoulin, sur la doune de Courmoulin,
 Nal. le 30 Janvier 1865.
 Courmoulin

A. Implantement de l'appareil pour la fabrication du papier.

Certifié exact par le Directeur de
 l'Administration
 P. L. D. ...

Conteur d'eau
 Séchoir
 Collée machine
 Place de moulins pour moulin à chiffons
 Collée machine
 Séchoir

Éch. 1:2000

Plan Steenputmolen - anno 1865.

Huisje van de meestergast.

waterwiel dat alles in beweging bracht, moet een enorme kracht ontwikkeld hebben. Niet minder dan drie 'Hollanderkuipen', die de pulp aanmaakten voor vier schepkuipen, werden er door geactiveerd. In verhouding zien we dat de meeste papiermolens in de regio een waterwiel nodig hadden per schepkuip. Als we het watergedonder horen dat er nu nog is aan de val, kunnen we ons een en ander inbeelden.

Lange tijd bewoonde en leidde Gustaaf Demeurs, zoon van Ferdinand, de Steenput. Hij zou nadien verhuizen naar de papierfabriek in Huizingen om daar een nieuwe fabriek op te starten. Het was na de dood van Ferdinand, onder het bestuur van Gustaaf, dat de fabriek verder uitgroeide. (43) In 1850 werd een langzeef papiermachine gebouwd ter vervanging van de hand-geschepte productie. (44) In 1853/4, vergrootte Demeurs - om nogmaals de drijfkracht op te voeren - het waterwiel op de papiermolen van 5,20 m naar 5,54 m. Dit lijkt ons een rechtstreeks gevolg van de introductie van

Eigendom Weduwe Ferdinand Demeurs op Steenput in 1860 - volgens kadasterkaart van Popp.

Bos	157 a 70 ca
Akker	217 a 50 ca
Vijver	41 a 00 ca
Weg	15 a 80 ca
Papierfabriek	14 a 20 ca
Woonhuis	10 a 70 ca
Tuin	14 a 20 ca
Weiland	26 a 10 ca
Totaal	4 ha 97 a 20 ca

Afbraak van de papierfabriek.

de mechanische papierproductie. Deze ingreep was aanleiding tot een dispuut met Gillis-Franciscus Winderickx, uitbater van de hoger gelegen Herisemmolen. Zijn waterwielen kwamen door de vergroting van het wiel in de Steenput in het water te staan en werden door het opstuwen van het water continu geremd. Een uitgebreide briefwisseling met de Provincie Brabant, beheerder van de waterweg, resulteerde uiteindelijk in een waterpassing van de papiermolens en de bouw van een nieuw sluisencomplex op de Steenput. (45) Dit sluisencomplex is heden nog te bewonderen. De drempel van deze sluis lag beduidend lager dan voorzien en moest de waterrellende op Herisem voorkomen.

De industriële telling van 1865, geeft ons een nieuw overzicht van de fabriek en staat toe vergelijkingen te maken met de aantekeningen van Van der Maelen. Als productie werd 300 ton papier opgegeven per jaar en daarvoor verwerkte men zowat 350 ton vodden. (46) Op basis van een gemiddelde van 300 werkdagen per jaar produceerde de machine één ton papier per dag. Het overzichtsplan van de fabriek dat bij deze telling werd opgemaakt geeft ons een beeld van het bedrijfscomplex in de Steenput. Dit plan lokaliseert de fabrieksgebouwen nog zoals bij Ferraris, geconcentreerd op de beide zijden van de Molenbeek. Centraal in deze gebouwen bevond zich de papiermachine. De oostelijke aanbouw waren de magazijnen voor de grondstoffen en afgewerkte producten. Ter hoogte van het waterwiel bevonden zich de meeste machines, zoals een lompwasser, de raffineerkuipen en de langzeef-machine. Aan de overzijde van de weg, die door de site loopt,

Roue hydraulique.

1 roue hydraulique à auge - en bois - montée
sur axe en fonte - avec couronne d'axe, et avec - 4000
général de transmission / Diamètre de la Roue: 5,45 x large. 1,60

Ensemble pour la valeur vénale du matériel : 84751

Soit un total général pour la valeur vénale
de l'ensemble des Papeteries de Courmoulin,
contenant et contenu, de francs :

Bâtimens	80693. . .	165444. . .
Matériel.	84751. . .	

Après avoir terminé ma mission, j'ai clos
le présent rapport d'expertise, pour servir et valoir
ce que de droit, à Bruxelles le 31 juillet 1902.

Lucien Sauter

Beschrijving van het Waterrad in 1902

bovenslag waterrad - in hout - geplaatst op een gietijzeren as - met een tandwiel en overbrenging - Diameter
van het wiel : 5,45 x breedte 1,60.

stond het woonhuis. Hier was een aanzienlijke uitbreiding van de fabriek tot stand gekomen. Een installatie voor het bleken van de lommen met bijhorende stoomketels staat daar ingetekend. Twee van deze stoomketels waren actief. Aan het oude bedrijf is ook een kleine stoommachine toegevoegd voor bijkomende aandrijfkraft. Merkwaardig en uniek voor de streek is de lichtgasinstallatie waarover de fabriek toen reeds beschikte. Voor een gemechaniseerd bedrijf was verlichting een voornaam gegeven om zoveel mogelijk op continue basis te kunnen werken. Studies in andere bedrijven hebben aangetoond dat verlichting de productie deed toenemen.

In 1883 geeft een boedelbeschrijving volgende details over de installatie: 'een hydraulische pers met een drukkracht van 100.000 kg, een handpers, een snijmachine, een langzeef, een kleine stoommachine, acht maalbakken, een houten maalbak, twee grote stoomketels, een waterwiel, een verticale stoommachine, een gemetste pulpbak, twee stoomketels met twee vuurhaarden elk, een gasverlichtingsinstallatie, een smidse, enz.'. (47) Het geheel was toen zowat 52.000 frank waard. Deze beschrijving stemt zeer goed overeen met het plan van 1865 zodat we kunnen besluiten dat na 1865 weinig of geen veranderingen meer plaats grepen in de papierfabriek.

De woning van de meesterkast tijdens de herinrichtingswerken.

Eind van de 19de eeuw ebde de groei weg uit de papierfabriek van de Steenput. De familie Demeurs spitste haar aandacht van dan af volledig toe op de zetels van Rode en Huizingen. De tweede mechanisatiegolf ging hierdoor aan de fabriek van de Steenput voorbij. De installatie verouderde en men bleef er machinepapier maken dat tot vellen diende versneden te worden, daar waar andere bedrijven toen al rollenpapier vervaardigden. Hoofdoorzaak voor het wegebben van de belangstelling waren de beperkte uitbreidingsmogelijkheden van het bedrijf in de eerder smalle en moeilijk toegankelijke vallei. Wat eerst lange tijd een troefkaart was werd nu een nadeel. De vrachten die aan- en afgevoerd moesten worden, namen als maar toe in volume. Een dodelijk ongeluk met een aanvoer van kolen eind van de 19de eeuw bracht het transportprobleem nog meer in de actualiteit. (48)

Uit briefwisseling tussen Demeurs en kartonfabrikant François-Xavier Winderickx van de Herisemmolen blijkt dat in 1903, door Demeurs getracht werd zijn fabriek van de Steenput te verkopen. (49) François-Xavier Winderickx had pas enkele jaren voordien in 1900 een tweede fabriek aangekocht te Virginal-Samme. Daarom wees hij het aanbod van Demeurs af. (50) Om te voorkomen dat de fabriek in handen van een concurrent zou komen besloot Demeurs uiteindelijk de fabriek te slopen. Van de sloop werden enkele beelden genomen die een visuele aanvulling vormen van

de bewaarde plannen. Op het fotomateriaal zien we een hoofdgebouw met drie verdiepingen. Voor een papierfabriek in Brabant een uitzonderlijk gegeven. Meestal waren papiermolens gebouwen met twee bouwlagen, een gelijkvloers als werkruimte en een verdieping als droogzolder. Het concept van de Steenput met drie bouwlagen is duidelijk het gevolg van de nauwe vallei waarbinnen het complex werd opgetrokken. Bij gebrek aan bouwruimte in oppervlakte construeerde men in de hoogte.

Sinds een eeuw is de site opnieuw overgeleverd aan de natuur. Ruïnes van de funderingen van de meeste gebouwen tekenen zich nog steeds af tussen het groen dat meer en meer zijn plaats opeist, de laatste jaren geholpen door de mens. Stille getuigen van een bruisend industrieel verleden zijn het woonhuis van de fabrieksbeewaarder en een kapel. Bij een zogenaamde restauratie van de kapel enkele jaren geleden werd weinig respect getoond voor haar oorspronkelijke vorm. Enkel een gedenksteen van de oprichters is origineel.

Voetnoten

- (1) C.Theys: Geschiedenis van Dworp, Brussel, 1948, P. 73.
- (2) C.Theys: Geschiedenis van Dworp, Brussel, 1948, p. 297.
- (3) Het betreft hier de huidige Waterlooose Steenweg in Sint-Genesius-Rode.
- (4) Rijksarchief Brussel, Schepengriffie, Brussel, Bundel 7141, f° 448-449.
- (5) J. De Gelas: Zestiende-eeuwse fundamenten ontdekt in de papiermolen Herisem te Alsemberg. Resultaten van een archeologische noodopgraving. *Ons Heem*, jaargang 53, nr. 1, 1999, p. 12-22.
- (6) De Oostenrijkse Nederlanden werden gekarteerd onder de leiding van generaal Joseph-Jean-François graaf de Ferraris (1726 -1814) in opdracht van Keizerin Maria-Theresia en Keizer Jozef II. Deze eerste systematische grootschalige topografische kartering op schaal 1:11520 (1771-1778) leidden tot een veelkleurige handschriftkaart - Kabinetskaart genaamd - in 3 exemplaren waarvan de Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel er één bezit.
- (7) C.Theys: Geschiedenis van Dworp, Brussel, 1948, p. 278.
- (8) Rijksarchief Brussel: Schepen griffie, Brussel, bundel 6637, f° 142-143.
- (9) Rijksarchief Brussel: Schepen griffie Brussel, bundel 7141, f° 448-449.
- (10) I. Van Wegens: Nieuwe benadering van de ontluikende papierproductie in de Zuidelijke Nederlanden in de vijftiende eeuw. *Ons Heem*, Jaargang 53, nr. 1, maart 1999, p. 5-11.
- (11) Algemeen Rijksarchief Brussel: Schepengriffie Brussel, bundel

- 7141, f° 448- 449r°.
- (12) C.Theys: Geschiedenis van Dworp. Brussel, 1947, p. 278.
 - (13) Algemeen Rijksarchief Brussel: Notariaat van Brabant - Notaris Parijs.
 - (14) C.Theys: Geschiedenis van Dworp. Brussel 1948, p. 257 en 278
 - (15) Algemeen Rijksarchief Brussel. Schepengriffies Brussel, bundel 7143, nr. 177.
 - (16) Mommaert was in 1599 eigenaar geworden van de papiermolen onder Sint-Genesius-Rode die later uitgroeide tot de grote papierfabriek in deze gemeente.
 - (17) F. Cremers: Kaartenmakers in Wallonië: Nationaal Museum van de Speelkaart, Turnhout, 1994. Tentoonstellingscatalogus, p. 13-15.
 - (18) C.Theys: Geschiedenis van Dworp. Brussel, 1948, p. 285.
 - (19) C. Theys: Geschiedenis van Sint-Genesius-Rode, Brussel, 1960, p. 285.
 - (20) Rijksarchief Brussel: Raad van Financiën, bundel 4978.
 - (21) C.Theys: Geschiedenis van Dworp. Brussel, 1948, p. 269. Joos Fastenaekels moet in 1670 de beek verbreden aan de weide de Rast.
 - (22) C.Theys: Geschiedenis van Dworp. Brussel, 1948, p. 279.
 - (23) C.Theys: Geschiedenis van Dworp. Brussel, 1948, p. 279.
 - (24) Algemeen Rijksarchief Brussel: Notariaat van Brabant - Notaris Michael Parijs.
 - (25) J. De Gelas: Kopie van een afschrift in eigen archief.
 - (26) Algemeen Rijksarchief Brussel: Schepengriffie Brussel, 8333, 18/08/1761.
 - (27) Volgens C.Theys is de eerste vrouw van Pieter Van Hemelrijk in 1736 te Dworp overleden en in de kerk begraven. Geschiedenis van Dworp, Brussel, 1948, p. 163.
 - (28) Algemeen Rijksarchief Brussel: Schepen griffie Brussel, bundel 8333.
 - (29) C.Theys: Geschiedenis van Dworp. Brussel, 1948, p. 280.
 - (30) De Familie Houwaert was in de 18de eeuw te Linkebeek een bekend papiermakersgeslacht.
 - (31) C.Theys: Geschiedenis van Dworp. Brussel, 1947, p. 286.
 - (32) Algemeen Rijksarchief Brussel: Raad van Financiën, bundel 4977.
 - (33) G. Deseyn: Gentse Getijdemolens. Gent, 1988. In VIAT Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur.
 - (34) C.Theys: Geschiedenis van Dworp. Brussel, 1947, p. 275. Origineel van de onderzoeksprocedure berust in het privaatarchief van E. Winderickx en op het rijksarchief.
 - (35) Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden. Brussel, 1965, Braine La Leud, 78 (F8) (1). Uitgave Gemeentekrediet van België.
 - (36) Mondelingen aantekeningen van J. De Gelas genoteerd in

-
- 1976 van Ph. Winderickx eigenaar van de Herisemmolen en het desbetreffende perceel.
- (37) E. Winderickx: En toen was er papier... Dworp, 2001. Wandelgids voor de tentoonstelling van het Heemkundig Genootschap van Witthem, p. 20.
- (38) J. De Gelas: eigen archief.
- (39) In hedendaagse maten geeft dit een waterwiel van meer dan 5m doormeter.
- (40) E. Winderickx: En toen was er papier... Dworp, 2001. Wandelgids voor de tentoonstelling van het Heemkundig Genootschap van Witthem, p. 20.
- (41) Informatie genoteerd op de tentoonstelling in 2001 van het Heemkundig Genootschap Van Witthem te Dworp "En toen was er papier"
- (42) Deze gegevens werden opgetekend op de tentoonstelling 'En toen was er papier...' Organisatie Heemkundig genootschap Withem Beersel.
- (43) Ferdinand Demeurs overleed in 1846.
- (44) Dit gegeven is genoteerd in het archief van E. Winderickx.
- (45) Archief Herisemmolen Alseberg
- (46) E. Winderickx: persoonlijk archief
- (47) E. Winderickx: En toen was er papier... Dworp, 2001. Wandelgids voor de tentoonstelling van het Heemkundig Genootschap van Witthem, p. 20.
- (48) J. De Gelas: De industriële geschiedenis als verklaring voor een legende. ESDB, 73ste jaargang, nr: 4-5-6, 1990, p.

Colofon

En het dorp zal duren...

Is het trimestriële tijdschrift van het
Heemkundig Genootschap "van Witthem" - Beersel

Januari - maart 2003 - nummer 17 - jaargang 7

voorzitter	Marc Desmedt Dwersbos 109 1650 Beersel 02. 377.27.94
ondervoorzitter	Edgard Winderickx Brouwerijstraat 18 1653 Dworp 02. 380.30.14
secretaris	Michel Vastiau Leeuwerikenlaan 10 1650 Beersel 02. 380.54.38
penningmeester	Piet Van Capellen Boomgaardstraat 12 1653 Dworp 02. 380.35.48

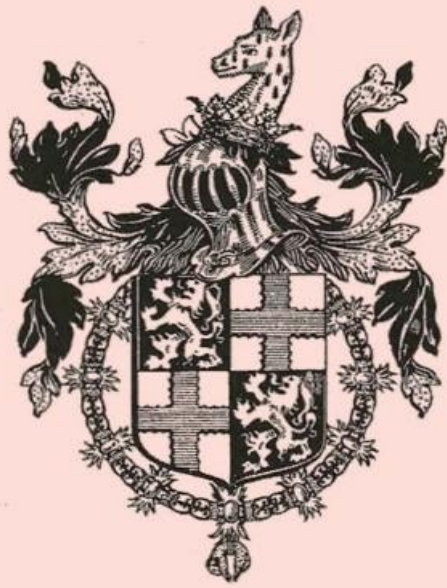
inlichtingen tijdens de kantooruren in het gemeentehuis te Beersel - dienst cultuur
Alsebergsteenweg 1046
1642 Alseberg
02.382.08.29

Prijs van dit nummer € 6,20 - jaarlijks lidgeld bedraagt € 17, te storten op rekeningnummer
001-3114341-38 van het Heemkundig Genootschap "van Witthem" Beersel, met de vermelding
van naam, voornaam en adres, gevolgd door de aanduiding "LIDGELD".

Werkten mee aan dit nummer: Jan Brassine, Henri Coudron, Jos De Gelas, Giedo Debusscher,
Lydia Denayer, Marc Desmedt, Raf Meurisse en Edgard Winderickx.

Samenstelling: de redactieraad
Verantwoordelijke uitgever: Marc Desmedt

Eindvormgeving en druk: Drukkerij B.V.B.A. Mariën-Deneyer - Dworp

*Heemkundig
Genootschap
"van Witthem"*